

Poul Lübcke

# Politiske ideer





## Politiske ideer

### Et temahæfte udgivet af FIU

Forfatter: Poul Lübcke, lektor på Københavns Universitet

Grafisk design og produktion: Inge-Lise Hartz Grafisk Design

Foto: ABA, Arbejderbevægelsens Bibliotek, Polfoto, Scanpix, Colourbox,  
Folketinget samt de respektive partier

Illustrationer: Kim Broström

Tryk: Atlas-Plæhn

FIU, oktober 2011

ISBN: 978-87-7840-002-4

Poul Lübcke

# Politiske ideer

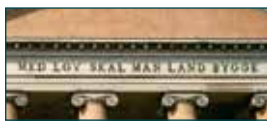
FIU

# Indhold



## 6 Statsmagtens omfang

- 6 Den totalitære stat
- 7 Den autoritære stat
- 8 Anarkismen
- 9 Manchester-liberalismen og minimalstaten



## 10 Lighed og fordelingsretfærdighed

- 12 Socialliberalismen
- 13 Socialismen
- 16 Kommunismen
- 18 Fascismen



## 20 Konservatisme, reformisme og revolutionær politik

- 20 Konservatisme
- 22 Den reaktionære, reformisten og den revolutionære



## 24 Danmarks politiske partier

- 24 De vigtigste partier i 2011
- 25 Venstre
- 26 Det Konservative Folkeparti
- 26 Det Radikale Venstre
- 27 Socialdemokratiet
- 29 Andre partier
- 29 Dansk Folkeparti
- 30 Danmarks Kommunistiske Parti
- 30 Socialistisk Folkeparti
- 31 Venstresocialisterne og Enhedslisten



## 32 Lighedsideal

- 32 Økonomisk lighed og solidaritet med de svageste
- 35 Kønslighed



## 40 Globaliseringen

- 42 Globaliseringens fordele og ulemper
- 46 Nationalisme og konføderalisme
- 48 Konføderalisme og føderalisme
- 50 Nationalstater, konføderationer, føderationer og globalisering
- 51 EU's håndtering af emigration og flygtninge

## 55 Efterskrift

## 56 Litteratur



# Formål

Dette undervisningshæfte henvender sig til deltagerne i fagbevægelsens aktiviteter. Det har til formål at give læseren en række *redskaber* til at forstå de politiske grundværdier, der ligger bag dagligdagens politiske budskaber. Hæftet søger så at sige at nå ind til politikens værdimæssige byggestene, som på forskellig vis indgår i de politiske *ismer*: liberalisme, socialisme, konservatisme osv. I bogen, *Politiske ideer: En grundbog om liberalisme og socialisme*, har jeg givet en mere omfattende fremstilling af disse problemer under inddragelse af såvel politisk filosofi som økonomisk teori. Bogen findes på de fleste folkebiblioteker og kan købes gennem [platonopolisdk@yahoo.com](mailto:platonopolisdk@yahoo.com). Denne bog har også en mere fyldig litteraturfortegnelse end den, man finder i nærværende hæfte.

Den femte udgave af hæftet er blevet underkastet en større revision i forhold til de fire tidligere udgaver. Jeg takker specielt Lone Grønhøj Frandsen (FIU) og Søren Bjerregaard Kjær for forslag til tilføjelser og ændringer til denne udgave. Hvad der stadig måtte være af fejl og skavanker ved hæftet, er naturligvis helt og holdent mit ansvar.

*Poul Lübcke*  
København, oktober 2011

# Statsmagtens omfang

## Den totalitære stat

Hvor meget bør staten kunne bestemme, og hvor meget bør overlades til borgerne eller de private foreninger og institutioner? Hvis man mener, at staten principielt har ret til at bestemme alt, går man ind for en såkaldt *totalitær* stat. Historien opviser talrige eksempler på stater, der har tilstræbt fuldstændig magt over alle sider af samfundet, bl.a. oldtidens asiatiske storrigter, de enevældige stater i 1500- og især 1600- og 1700-tallets Europa, Rusland under Zardømmet, de fascistiske stater i det 20. århundrede (Italien, Tyskland, Spanien osv.), Sovjetunionen 1917 til Gorbatsjovs reformer, det kommunistiske Kina samt utallige lande i den tredje verden, f.eks. Syrien og Iran samt Irak under Saddam Hussein eller Afghanistan under Taliban-styret.

I en totalitær stat har politiet og andre statsmyndigheder ret og måske endog også pligt til at blande sig i såvel borgernes privatliv som i lokalsamfundets anliggender. Specielt religionsdyrkelsen og sexuallivet plejer at være de dele af privatlivet, den totalitære stat overvåger mest nidkært. På det lokalpolitiske plan blander den sig i f.eks. produktionen og udnævnelsen af ledere og embedsmænd. Men det er kun eksempler, for der er i princippet ingen grænser for en sådan stat.



Hitlers nazi-Tyskland 1933- 1945 var en totalitær stat uden retssikkerhed. Eller som det hedder på valgplakaten: Nazi-partiet er "nationens organiserede vilje".

I en *totalitær* stat bestemmer staten over alle dele af samfundslivet. Det betyder, at forvaltningen er vilkårlig, og at borgerne ikke har nogen mulighed for at få prøvet deres sag ved en uafhængig domstol. Ordet "totalitær" kommer af det latinske ord *totus*, der betyder "hel", "ganske" eller "fuldstændig", hvilket svarer til, at den totalitære stat er altomfattende.

## Den autoritære stat

**Den totalitære stat er kendetegnet** ved to ting: (1) Vilkårlig administration og (2) ophævelsen af skellet mellem det *private* og det *offentlige* liv. Administrationen er vilkårlig, fordi statsmagten og dennes repræsentanter kan gøre, hvad de har lyst til. Der kan godt være love og domstole, men det er ikke noget, borgerne kan bruge imod staten. Borgerne er overladt til de regerendes nåde og unåde. Der er heller ingen klar privatsfære.

Privat ejendom kan konfiskeres, private foreninger kan forbydes, man kan blive kastet i fængsel på ubestemt tid uden lov og dom osv.. Er man heldig, sker det ikke, men der er intet, der sikrer individet mod sådanne overgreb.

Indføres der derimod et *retssystem*, og skelnes der mellem det *private* og det *offentlige* område, kan staten stadig være meget omfattende, men den ikke er længere totalitær. Borgeren har nu mulighed for at

forsvare sig imod staten gennem domstolene, og der er grænser for, hvad staten på lovlig vis kan gøre mod individet. Man taler i så fald om en *autoritær* stat. F.eks. var det gamle tyske kejserdømme frem til 1918 en autoritær stat, hvorimod det nazistiske Tyskland 1933-1945 var en totalitær stat.

Tilsvarende sikrede Romerretten i oldtiden, at romerske borgere kunne få prøvet en anklage ved domstolene. F.eks. benyttede apostlen Paulus sig af sin ret til som romersk borger at appellere sin dødsdom til at blive prøvet ved de højere instanser i Rom. Samtidig viser eksemplet med Paulus imidlertid også, at den autoritære stat ikke viger tilbage fra at forfølge religiøse afvigere. Skellet mellem den autoritære og den totalitære stat vil da også ofte være flydende, hvilket f.eks. gælder Rusland under Putin.

I den *autoritære* stat har staten indført en *retsorden*, der tillader, at staten kan blande sig i alle dele af samfundslivet. Men forvaltningen er ikke vilkårlig, og borgerne har en mulighed for at få prøvet deres sag ved en domstol. Ordet "*autoritær*" kommer af det latinske ord *au(c)tor*, "ophavsmand".



Singapore er et eksempel på en moderne autoritær stat.



Det såkaldt "autonome miljø" er et eksempel på moderne anarkisme.

Ordet "anarki" kommer af det græske *an*, "ikke", og *arkhe*, "regering". Et anarkistisk samfund er følgelig et samfund, hvor der ikke er nogen regering. Imellem anarkiet og den totalitære stat findes talrige mellemformer, som for overskuelighedens skyld kan indplaceres på en linje med anarkiet i den ene ende og den totalitære stat i den anden.

## Anarkismen

I den anden ende af spektret finder vi modstanderne af enhver form for statsdannelse, de såkaldte *anarkister*. Anarkisten ønsker sig et samfund, hvor individerne godt kan have et fællesskab og et samfundsliv. Men der må ikke være nogen central myndighed, som har ret til at lave love, dømme samfundets medlemmer og udøve magt ved hjælp af politi og anden myndighed.

Anarkistiske samfund har der eksisteret overalt på kloden, så længe der har eksisteret mennesker, specielt jægere og samlere. Det er imidlertid en fejltagelse at tro, at disse historiske eksempler på anarkistiske samfund bestod af *frie individer*, der kunne gøre, hvad de havde lyst til. Ganske vist var der ingen stat til at fortælle dem, hvad de skulle gøre, men de små samfund har været styret af en benhård gruppedisciplin med hierarkier og ubrydelige, religiøst funderede stammenormer og ritualer.

I praksis har disse anarkistiske samfund af jægere og samlere derfor været lige så totalitære som en totalitær stat. Det er selvfølgelig noget andet, anarkisten har i tankerne, når han priser det statsløse samfund. Anarkisten forestiller sig et samfund, hvor den kollektive tvang så vidt muligt er ophævet. Hans modvilje imod staten er netop betinget af, at en stat nødvendigvis må indebære en eller anden grad af kollektiv tvang.

Den *politiske anarkisme* er da også først noget, der er opstået i 1800-tallet som en – delvis romantisk inspireret - *reaktion på statslig tvang*. Anarkisten er et barn af den centraliserede, effektive stat, som dannes fra ca. 1700 og frem.

Da det imidlertid er svært at forestille sig et moderne industri-samfund uden regering og stat, har de fleste politiske anarkister da også forestillet sig, at samfundet skulle tilbage til ældre produktionsformer. Bl.a. på grund af denne vanskelighed er det sjældent, at man finder rendyrkede anarkister.

Men det er ikke ualmindeligt at finde tilhængere af anarki inden for udvalgte sektorer af samfundslivet. F.eks. har besætterne og christianitterne en anarkistisk holdning til boligpolitikken, hvilket gør, at de mener at have ret til at bryde loven. I den anden ende af spektret svarer dette til, at også et demokrati på afgrænsede områder kan have entydigt totalitære træk, f.eks. forbud mod homoseksuel adfærd eller forbud mod alkohol, tobak o.s.v..

Anarki

Autoritær stat

Totalitær stat

## Manchester-liberalismen og minimalstaten

Nærmest anarkismen har vi tilhængerne af den såkaldte *minimalstat* (også kaldet natvægterstaten). Der skal nok være en stat, men den skal kun have meget begrænsede (minimale) opgaver. Der skal være en myndighed, der har ret til at udstede love, og som har et politi (et natvægterkorps) og nogle dommere til at håndhæve lovene. Endvidere er der brug for en hær. Men ligesom hæren skal være så lille som mulig og kun benyttes i forsvarsøjemed, skal staten indskrænke sin lovgivning til det mindst mulige.

Loven skal indeholde en række forbud mod vold, tyveri og kontraktbrud, og forbrydere skal retsforfølges af staten, men ellers skal borgerne stort set overlades til sig selv. Staten må således ikke lave love, der påbyder borgerne at have en bestemt religion eller et bestemt kulturelt adfærdsmønster.

Specielt må staten ikke blande sig i indholdet af de aftaler (kontrakter), som borgerne indgår indbyrdes.

F.eks. må staten ikke lave love om minimalløn eller arbejdstidens længde, men skal overlade det til folk selv at forhandle sig til rette om dette. F.eks. vedtog den franske nationalforsamling kort efter revolutionen i 1789 – i god liberalistisk ånd – et forbud mod lavsvæsen og fagforbund.

Det er heller ikke en statsopgave at betale for børns skolegang og videre uddannelse, lige så lidt som staten skal drive et offentligt sundheds- og socialvæsen. Det må indbyggerne selv finde ud af. Deres liv og ejendom er sikret mod overfald, og denne sikkerhed må de betale lidt skat for, men ellers kan de passe sig selv. Om nogle er rige og andre fattige, er ikke et statsanliggende.

Om borgerne har det godt indbyrdes, eller om de bruger deres frihed til at bekæmpe hinanden inden for lovens rammer, er heller ikke noget, statsmagten skal bekymre sig om. Indfører vi minimalstaten i skemaet, får vi:



Borgerne kan siges at være *frie*, for så vidt som de lever et liv *uden ydre statslig tvang*. Specielt er de frie derved, at staten ikke tvinger dem til at have bestemte *politiske* og *religiøse* meninger eller til at opgive deres *private ejendomsret*. Det er denne form for frihed inden for rammerne af en minimalstat, der er idealet for *Manchesterliberalismen* efter industribyen Manchester i England. Kritikkerne benytter ord som *gammelliberalisme* eller *superliberalisme*.

Ordet "liberalisme" kommer af det latinske *liber*, der betyder "frihed". Den oprindelige liberalisme omtales gerne som *Manchesterliberalisme*, *laissez faire-liberalisme*, *libertarianisme* eller *højreliberalisme*. Udtrykket *laissez faire* er fransk og betyder "lad ske". Betegnelsen "*laissez faire-liberalisme*" er velvalgt, eftersom den klassiske (dvs. oprindelige) liberalisme fra slutningen af 1700-tallet og første halvdel af 1800-tallet netop kæmper for, at staten skal lade det ske, som nu vil ske, når borgerne bliver *fri for statslig tvang*.



Minimalstaten (Natvægterstaten) skal kun have begrænsede minimale opgaver.

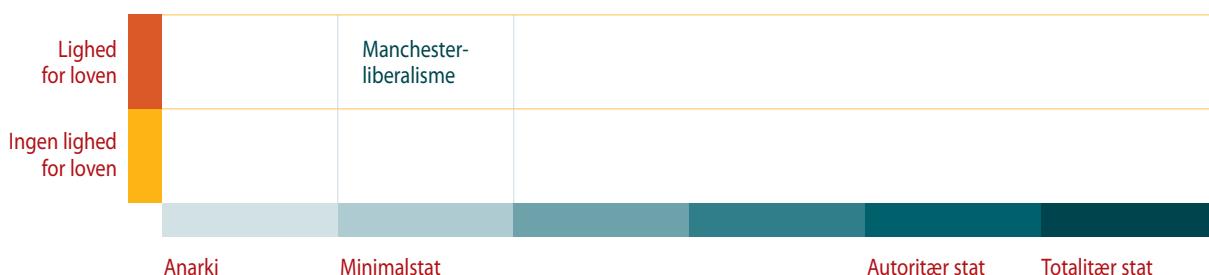
# Lighed og fordelingsretfærdighed

Ved at gå ind for en minimalstat accepterer laissez faire-liberalisten, at der kan være store sociale og specielt økonomiske *forskelle* mellem mennesker, uden at staten skal gøre noget ved det. Men på ét punkt bør der herske *lighed*, idet vi alle bør være *lige for loven*. Det betyder, at der skal gælde den samme lov for alle borgere, uanset om vi har at gøre med en bonde, en arbejder, en arbejdsgiver, en gejstlig, en adelig eller kongen selv.

Loven bør gælde uden persons anseelse. F.eks. skal både bønder og adelige have lov til at flytte rundt og bosætte sig, hvor de vil, hvis de ellers kan betale huslejen. Og hvis det er forbudt for mig at køre bil i beruset tilstand, ja så bør det også være forbudt for alle andre, selv den kongelige familie.

Herved adskiller liberalisten sig fra såvel anarkisten som tilhænger af den totalitære stat: Fordelen ved minimalstaten består netop i, at borgerne i en sådan stat har de samme spilleregler (loven), så beskyttelse og straf ikke er vilkårlig som i anarkiet, hvor der slet ikke er nogen lov, eller som i den totalitære stat, hvor der nok kan være lighed for loven, men ikke behøver at være det.

Hvis den vandrette linie (X-aksen) fortsat symboliserer *statsmagtens omfang* og derved *graden af frihed for statslig tvang*, kan vi derfor nuancere billedet ved at indføre en lodret linie (Y-aksen), der symboliserer forskellige former for lighed mellem borgerne. Indtil videre har vi følgende:



I minimalstaten accepteres økonomiske og sociale forskelle mellem mennesker, men der bør herske lighed for loven for alle borgere.

Liberalisten betragter den private ejendomsret som en af individets vigtigste rettigheder. Derfor er liberalisten også tilhænger af den *kapitalistiske økonomi*, der sikrer den private ejendomsret til produktionsmidlerne (maskiner, fabrikker, kontorer, landbrugsjord osv.).

Han ønsker at begrænse størrelsen af den offentlige sektor og er generelt skeptisk over for forsøg på indgreb i *markedskræfternes frie spil*. Han vil derfor også så vidt muligt undgå, at staten eller kommunen ejer produktionsapparatet, men ønsker i stedet at det er på private hænder. Så meget som muligt skal overlades til de enkelte borgere – „enhver er sin egen lykkes smed“.

Alle liberalister er derfor tilhængere af kapitalismen, men det er ikke alle kapitalister, der er liberalister. Alle kapitalister forsvare den private ejendomsret til produktionsmidlerne, men det er

kun de liberalistiske kapitalister, som også ønsker at forsvare det frie marked. Traditionelt har godsejere, storbønder og virksomhedsejere været interesserede i at beskytte deres *monopol* på at være producenter af landbrugs- eller industrivarer.

Godsejerne i f.eks. Sydamerika og Asien har igennem århundreder forsvaret deres private ejendomsret til de store plantager, men de har samtidig benyttet deres politiske indflydelse til at forhindre aktive småbønder i at udkonkurrere dem.

Det samme gælder store multinationale firmaer, som har siddet tungt på produktionen af bestemte produkter eller udvindingen af livsvigtige naturressourcer. Liberalisten er modstander af dette monopol-kapitalistiske system, fordi de store monopoler har en tendens til at blive en stat i staten – og derved lige så undertrykkende som staten. Mange liberalister har derfor siden slutningen af 1800'tallet kæmpet for, at staterne skulle indføre en anti-monopollovgivning, der kunne tvinge de store virksomheder til at blive udsat for konkurrence på et frit marked.

Staten får derved en rolle som tilsynsførende myndighed, som – hvis den bliver taget alvorligt – godt kan betyde, at staten (specielt politiet og retsvæsenet) begynder at få et langt større omfang end det, de klassiske liberalister ønskede sig.

	Privat ejendomsret til produktionsmidlerne	Offentlig ejendomsret til produktionsmidlerne
Markedsøkonomi	Kapitalistisk markedsøkonomi	
Monopoler	Monopolkapitalisme	Socialistisk planøkonomi

Liberalisten er tilhænger af den kapitalistiske økonomi, der sikrer den private ejendomsret til produktionsmidlerne. Billedet er fra Ford's samlefabrik i Sydhavnen i København i 1920'erne.



## Socialliberalismen



Gratis biblioteker, skoler og hospitaler er mærkesager for socialliberalismen.

Det er dog langt fra alle liberalister, der vil nøjes med minimalstatens lighed for loven. I stedet fordrer de, at staten også skal påtage sig nogle *sociale opgaver* inden for undervisning, sundhed og socialforsorg. Man kalder dem derfor for *socialliberalister*. Ifølge socialliberalisten skal borgerne ikke blot sikres en *lighed for loven*, men også *delvis lige muligheder*, nemlig når det drejer sig om at kunne få råd til at gå i skole, få lægebehandling og et socialt sikkerhedsnet. For at opnå dette er socialliberalisten villig til at acceptere en delvis udvidelse af den statslige tvang (i form af f.eks. højere skatter).

Som liberalist anser han det ganske vist for et onde, at staten indskrænker de riges frihed ved f.eks. at tvinge dem til at betale højere skat. Men ud fra sociale lighedshensyn mener han, at denne tvang kan retfærdiggøres, hvis staten derved formår at udvide de fattiges frihed ved at fjerne den ydre økonomiske tvang fra deres skuldre. Man indskrænker altså friheden i forhold til staten for derved at kunne give den fattige en større økonomisk frihed.

Socialliberalisterne strider om, hvor langt man skal gå ad denne vej, men er dog alle enige i, at staten skal afstå fra holdningskontrol og så vidt muligt afholde sig fra indgreb i den private ejendomsret. Det er imidlertid klart, at man har forladt *laissez faire-liberalismens* minimalstat til fordel for en lidt mere omfattende stat, der dog stadig er relativ svag:

Liberalismen har to grundværdier:

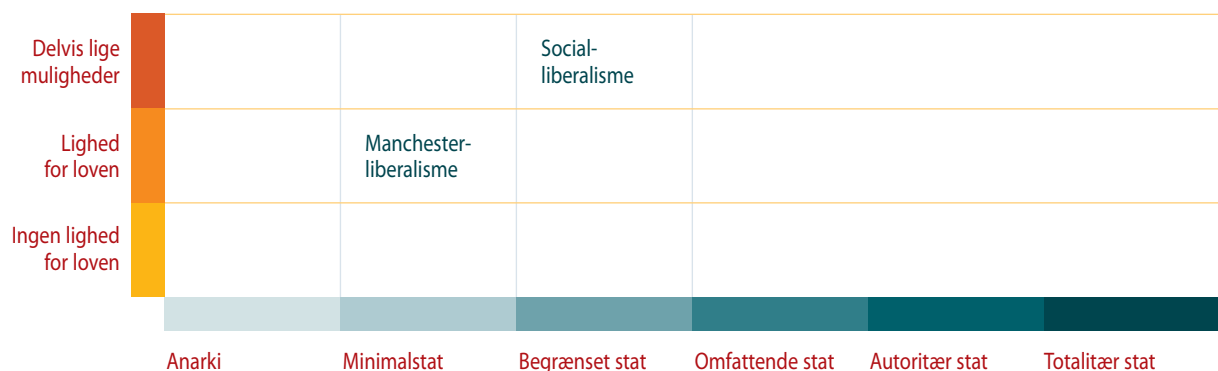
- ◆ Individets frihed fra statslig tvang
- ◆ Lighed for loven

Det betyder, at staten først og fremmest skal sikre den private ejendomsret og garantere borgerne en række fundamentale frihedsrettigheder. De vigtigste frihedsrettigheder er tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed, yrings- og forsamlingsfrihed samt retten til at leve i en stat med helt eller delvis folkestyre (demokrati). Denne form for liberalisme omtales til tider som "højre-liberalisme", fordi den ikke indbefatter sociale rettigheder.

Socialliberalisterne tilføjer hertil:

- ◆ Retten til delvis lige muligheder inden for f.eks. undervisning, sundhed og socialforsorg

Det betyder, at socialliberalisten vil acceptere en vis indskrænkning af friheden for statslig tvang for til gengæld at kunne give borgerne delvis lige muligheder. Denne form for liberalisme omtales til tider som "venstre-liberalisme", fordi den også indbefatter sociale rettigheder.



## Socialismen

Der findes som antydnet mange varianter af socialliberalisme, alt efter hvor store beføjelser man er parat til at give statsmagten. Jo længere socialliberalisten er villig til at gå, desto sværere bliver det at skelne ham fra socialisten, der har som sin målsætning at give *lige muligheder til alle på alle samfundets områder*. Mange socialliberale vil således være enige med socialisten i, at samfundet bør:

- ◆ **Sikre lige adgang til hele undervisnings-, sundheds- og socialvæsenet.**

Den lige adgang til undervisning skal sikre, at alle får lige muligheder for at erhverve sig de fornødne kundskaber, som er nødvendige for at få et spændende og vellønnet arbejde. Dvs., man vil bryde traditionen for, at det kun er de velhavendes børn, som kan få de gode jobs. Den lige adgang til sundheds- og socialvæsenet skal sikre, at ingen er overladt til sig selv, hvis de bliver syge, mister deres arbejde eller bliver for gamle til at være på arbejdsmarkedet.

Mange socialliberale vil således i praksis være enige med socialisten i, at samfundet bør gå meget langt i sikringen af lighed inden for undervisnings-, sundheds- og socialektoren. Derimod skilles vandene, når vi kommer til spørgsmålet om lige adgang til at eje de maskiner, fabrikker og virksomheder, som udgør det fysiske og økonomiske grundlag for produktionen. Her vil socialisten gå ind for:

- ◆ **Fælles ejendomsret til produktionsmidlerne.**

Ordet "socialisme" kommer af det latinske *socius*, "kammerat", og betegner et samfundsideal, hvor vi alle er kammerater, for så vidt som vi er parate til at give hinanden lige muligheder.

LO's plakat fra 1970 til fordel for økonomisk demokrati.





Arbejdet er Røden til al Rigdom, og hele Udbyttet bør tilfalde dem, der arbejder.

Arbejdets Ordning ved Statens Døretagelse af Produktionen.

Gratis og fælles Undervisning i Statskøber og Dyretagelse af Børn og Ungdomsfolk.

Indførelse af en Normalarbejdsdag.

Hvornædka, lige og direkte Valgret for alle Mand og Kvinder fra 22-Aars Alderen.

Udrøddelsen af alle sociale og politiske Uligheder, som beror paa et Røstet.

Bekæmpelse paa en almindelig Frihed, Indførelse af et almindeligt Valgsystem.

Gratis og offentlig Skolepleje.

Affskaffelsen af den kvæmde Døretagelse af et almindeligt Valgsystem.

Human Omsorg for Syge, Gamle og Arbejdsuligheder ved Staten.

Religionen afløses for en Politisk.

I perioden 1911-1930 blev Socialdemokraternes læsere hver dag mindet om Socialdemokratiets socialistiske målsætning.

Derimod vil den socialliberale holde fast i den liberale idé om, at det er statens opgave at beskytte den private ejendomsret. Den socialliberale er således tilhænger af det kapitalistiske samfund, hvor privatejede virksomheder producerer og konkurrerer om kunderne, hvorimod socialisten vil ophæve den private ejendomsret til produktionsmidlerne og overdrage ejendomsretten af disse til "fællesskabet".

Socialisterne strider om, hvorvidt medejendomsretten til produktionsmidlerne skal have karakter af egentlig *samfundseje* (hvor kommunerne eller staten ejer produktionsmidlerne), eller om man vil lade sig nøje med *fælleseje* (aktieselskaber, andelsforeninger og kooperativer). I det sidste tilfælde er forskellen på socialister og socialliberale til at overse. Derimod afviser den socialliberale tanken om samfundseje af produktionsmidlerne og den dermed forbundne *planøkonomiske* måde at styre produktionen på. Ikke alene mener den socialliberale, at planøkonomien er bureaukratisk, ineffektiv – og i værste fald korrupt, han

**Socialismen har som sin grundværdi:**

- ◆ Lige muligheder til alle

Som *middel* til at virkeliggøre dette formål vil socialisten indføre:

- ◆ *helt eller delvis fælleseje (eller samfundseje) af produktionsmidlerne*, beskatning af ned-arvede formuer og for nogle socialisters vedkommende sikring af fundamentale frihedsrettigheder inden for rammerne af et demokrati.

mener også, at planøkonomien er i modstrid med individets ret til at opbygge og drive en privat virksomhed med det formål at tjene penge på produktionen. Omvendt har socialister traditionelt argumenteret for, at planøkonomien kan løse nogle af kapitalismens konflikter, og at intet individ har ret til som kapitalist at "udbytte" de lønarbejdere, han har ansat.

Ved siden af tilhængerne af enten samfunds- eller fælleseje af produktionsmidlerne findes også fortalere for den såkaldte *funktionelle socialisme*. Et samfund er indrettet "funktionelt socialistisk", hvis produktionsmidlerne nok er i privateje, men "samfundet" eller "fællesskabet" har så stor kontrol over produktionen, at den "fungerer" (dvs. virker) fremmende på målsætningen om at skabe lige muligheder for alle.

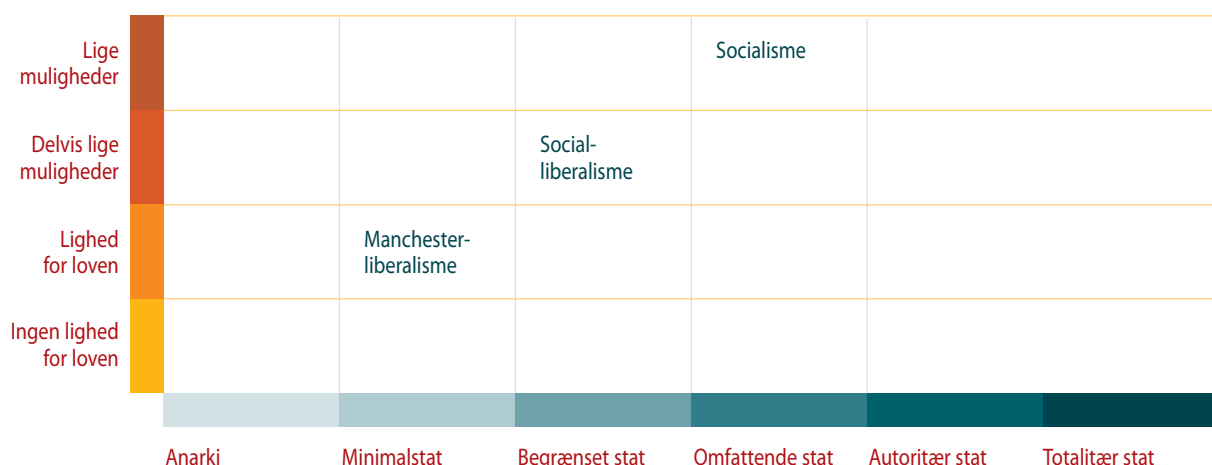
Benyttes ordet "socialisme" i denne meget brede betydning, vil det ligeledes være svært at skelne socialister fra socialliberale. Det afgørende er her ikke så meget ejendomsforholdet, men at "de bredeste skuldre skal bære de tungeste læs". I praksis er det denne form for "funktionel socialisme", der i de sidste 30-40 år er slået igennem i de skandinaviske socialdemokratier, Storbritanniens New Labour og det tyske socialdemokrati.

Endelig har der historisk set været stor uenighed blandt socialister, om man som socialist skal garantere borgerne nogle fundamentale frihedsrettigheder såsom tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed, ytrings- og forsamlingsfrihed samt retten til at leve i en stat med folkestyre (demokrati).

Historisk set har mange socialister været parate til at indskrænke disse frihedsrettigheder, hvis en sådan indskrænkning kunne skønnes at gavne fællesskabet. Men i den udstrækning, at socialister er gået ind for disse frihedsrettigheder, har de til gengæld konsekvent udstrakt dem til alle borgere, ligesom de har støttet et demokrati baseret på almindelig valgret.

Alt dette får naturligvis konsekvenser for synet på staten. Teoretisk set kan man selvfølgelig godt forestille sig et socialistisk samfund med en anarkistisk styreform eller en svag stat; men det forudsætter, at man har et meget optimistisk menneskesyn og tror på, at mennesker helt frivilligt vil være villige til at dele med hinanden. Er man mere skeptisk på dette punkt, må man som socialist være parat til at give staten større muligheder for at tvinge genstridige borgere til kammeratlig adfærd.

I praksis har socialister da også, når de kom til magten, været tilhængere af en relativ stærk stat eller måske endog en meget stærk stat, der kan lovgive om ejendomsforhold og fordele samfundets goder over skatterne.



## Kommunismen

**Socialistens ønske om** at give alle *lige muligheder* udelukker ikke, at nogen er dygtigere til at bruge mulighederne end andre. Forskelle i f.eks. fysisk styrke, intelligens, dristighed eller arbejdsomhed kan betyde, at to mennesker med nøjagtig de samme muligheder opnår meget forskellige resultater. Socialisten vil ikke forhindre dette. Det vil **kommunisten** derimod. Man kan også sige, at idealet er *resultatlighed*, idet *alle yder efter evne, men nyder efter behov*.

Herved adskiller kommunismen sig fra socialismen, hvor *alle nok får mulighed for at yde efter evne, men kun nyder efter indsats*. Nogle vil selvfølgelig kunne yde mere end andre, men kommunisten vil sikre en fordeling af goderne, så vi alle hele tiden stort set har lige meget. Det betyder ikke, at vi alle skal være ens, men at vi uanset vores arbejdsindsats alle får mulighed for at opfylde hovedparten af vore behov. Idealet er, at menneskene i fællesskab skal arbejde sig ud af *nødvendighedens rige*, hvor vor frihed er beklippet af materielle afsavn. Alternativet er *frihedens rige*, hvor menneskene får mulighed for at virkeliggøre de formål, han eller hun sætter sig.

Kommunisterne er enige i, at resultatligheden er uforenelig med den private ejendomsret til produktionsmidlerne. De er imidlertid uenige om, hvorledes fællesejet eller samfundsejet skal organiseres. De såkaldte *anarkistiske kommunister* ønsker at *afskaffe staten* sammen med den private ejendomsret.

Andre mener derimod, at kommunisme i et millionsamfund i hvert fald i begyndelsen kun er mulig med en *meget omfattende* eller måske endog

Kommunismen har som sin grundværdi:

- ◆ Resultatlighed

Som *middel* til at virkeliggøre dette formål vil kommunisten indføre:

- ◆ *helt eller delvis fælleseje (eller samfundseje) af produktionsmidlerne*, og omfattende ud-ligning af indtægts og formueforskelle som egnede midler til at opnå dette.

Derimod siger definitionen ikke noget om kommunisternes holdning til demokratiet og de fundamentale frihedsrettigheder. Herved bliver der taget hensyn til, at kommunisterne er uenige på disse punkter.

Ordet "kommunisme" kommer af det latinske *communis*, "fælles", og betegner et *samfundsideal*, hvor alt (eller i hvert fald alle produktionsmidlerne) er fælles ejendom, og hvor enhver yder efter evne og nyder efter behov.



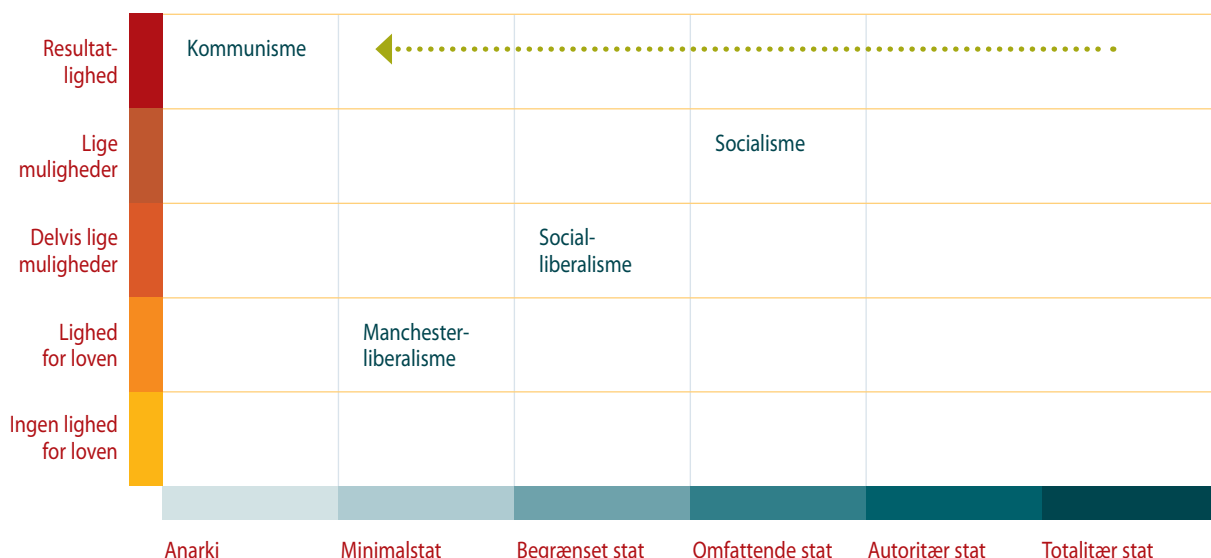
Kommunismen blev forsøgt gennemført i Sovjetunionen 1922-1991.

*totalitær stat.* Der er endvidere forskellige holdninger til, hvor hurtigt idealet om resultatlighed kan virkeliggøres, og om det bør kunne tilsidesætte fundamentale frihedsrettigheder såsom tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed, ytrings- og forsamlingsfrihed samt retten til at leve i en stat med folkestyre (demokrati) baseret på almindelig valgret. Pilen fra højre til venstre i skemaet søger at indfange denne dobbelthed, idet "kommunismen" er placeret sammen med anarkismen - sådan som Karl Marx forestillede sig det, da han skrev *Det kommunistiske manifest*.

I nyere tid er ordet "kommunisme" politisk først og fremmest forbundet med Sovjetunionen, Østblokken, Kina og Nordkorea samt visse afrikanske stater. Medens Karl Marx lagde vægt på, at kommunismen først ville opstå, når staten var "visnet væk", har de såkaldte kommunistiske samfund alle haft en tendens til autoritære eller totalitære styreformers. Efter Berlinmurens fald i 1989 har Sovjetunionen og de Østeuropæiske stater opgivet den kommunistiske ideologi, medens Kina og Nordkorea stadig kalder sig "kommunistiske". Nordkorea er den dag i dag et totalitært styre med statseje af produktionsapparatet, hvorimod Kina er under hastig forandring. Kina fastholder på den ene side étpartsystemet, hvor kun det såkaldte "kommunistiske parti" har monopol på magten i et gennemført autoritært samfund (med totalitære træk). På den anden side er kommunistpartiet ved at afvikle statsejet af produktionsapparatet til fordel for en fri markedsøkonomi, der på mange punkter er mindre reguleret end de kapitalistiske markeder i USA og Europa. Denne form for "statskapitalisme" har stort

set ikke andet end navnet "kommunisme" tilfælles med det fælleseje af produktionsapparatet, som siden Karl Marx har været kernen i kommunismen.

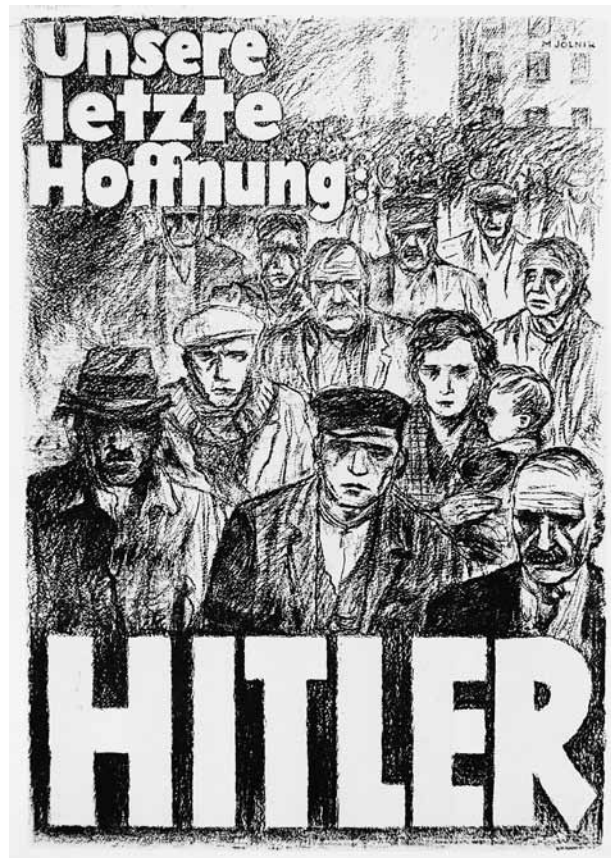
Markedsøkonomien betyder, at lønningerne og arbejdsforholdene bestemmes af udbud og efterspørgsel med profit for øje ligesom i de vestlige kapitalistiske samfund. Men pga. étpartsystemet kontrollerer staten fagforeningerne samtidig med, at politisk kritik af social nød og korruption bliver undertrykt. Det betyder, at der i Kina ikke er den modvægt til arbejdsgeberinteresser, som vi kender i vestlige samfund. I stedet eksperimenterer staten med forskellige modeller i forskellige dele af landet, der er opdelt i zoner med hver deres rammelovgivning. Nogle steder (fx Hong Kong) er systemet ekstremt kapitalistisk, medens der andre steder findes store områder, hvor økonomien stadig er baseret på statsejede fabrikker og landbrug. De sidste er imidlertid under hastig afvikling til fordel for privateje af produktionsapparatet. Samtidig bibeholder staten på andre områder initiativet ved at have store satsningsområder inden for fx forskning og uddannelse af ingeniører. Indtil videre har denne omlægning af økonomien ført til stor økonomisk fremgang kombineret med stor økonomisk ulighed. Et af de store spørgsmål er, om étpartipolitikken kan fastholdes, når der for alvor er blevet udviklet et selvbevidst borgerskab, eller om borgerskabet vil forlange en eller anden form for demokratisk politisk medindflydelse. Det er også et åbent spørgsmål, om fremtidige økonomiske kriser vil føre til social uro og vold, når systemet ikke tillader, at kritikken kan få et politisk udtryk.



## Fascismen

Ved siden af liberalisme, socialliberalisme, socialisme og kommunisme har det 20. århundrede også fostret forskellige former for såkaldt *fascistiske* samfundsideal. Ofte er de fascistiske programmerklæringer temmelig rodede og selvmodsigende, hvilket gør det vanskeligt at karakterisere dem. Der er dog visse fællestræk: (1) De fascistiske bevægelser baserer sig alle på en religiøs dyrkelse af "nationen", som noget, der har en højere værdi end nationens individuelle borgere. Endvidere (2) er de enige om, at nationens interesser kun lader sig varetage på grundlag af en *totalitær statsmagt* baseret på et hierarkisk opbygget fascistparti, der har monopol på magten. Det politiske hierarki samles (3) hos en "fører", dvs. en diktator, der har enevældig magt i forhold til fascistpartiet og derved staten. Disse opfattelser går (4) hånd i hånd med ønsket om et stærkt militær - og en dyrkelse af den heroiske dåd, som betragtes som en værdi i sig selv.

Derimod adskiller fascisterne sig i synet på *lighed*. Fascisterne er ganske vist elitære i deres tro på, at staten kun kan ledes af særligt begavede ledere (de såkaldte "førere"), men i flere af de tyske fascisters partiprogrammer fra 1920'erne lægges der op til endog meget store udligninger af økonomiske forskelle i samfundet. De tyske fascist var således samlede i det såkaldte nationalsocialistiske parti, der søgte at forene nationalism og socialisme. Lederne af den del af partiet, der tog socialismen alvorligt (de såkaldte "brunskjorter"), blev imidlertid myrdet af Hitler i 1934 – ét år efter magtovertagelsen i 1933. Herefter var Hitlers alliance med den tyske storkapital enerådende med deraf følgende statslig fastlæggelse af lønninger og arbejdstider, forbud mod frie fagforeninger, tvangsarbejde osv. Et lignende billede tegner sig i Italien, hvor Mussolini startede sin karriere som redaktør af et socialistisk



Nazistisk valgplakat fra 1932, der lægger vægt på den sociale side af nationalsocialismens propaganda.

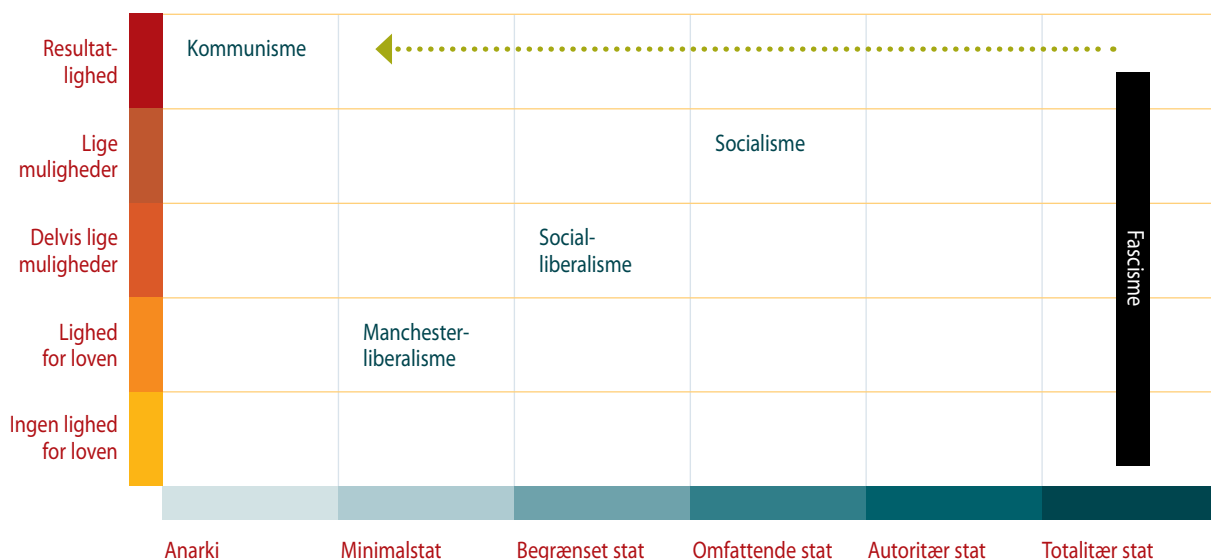
Ordet "fascisme" kommer af *fasces*, der betegner de risknipper, hvoraf der vokser nogle økser frem. De blev benyttet som magtsymbol af de betjente, der var ansat til at beskytte de højere romerske embedsmænd.

partiblad, men vendte sig imod den socialistiske pacifisme efter udbruddet af 1. verdenskrig og endte med efter krigen at grundlægge det italienske fascistparti i 1919. Efter magtovertagelsen i 1922 var partiet med til at cementere de traditionelle godsejerinteresser. F.eks. blev det forbudt landarbejdere at flytte til byerne, hvis de ikke allerede havde arbejde i byerne, samtidig med, at det var forbudt at have et arbejde i byerne, hvis man ikke allerede havde en bolig i byen. De portugisiske og spanske fascistpartier var lige fra starten imod enhver form for social udligning, og den spanske borgerkrig var først og fremmest en kamp mellem den socialistiske og anti-klerikale regering på ene side og General Francos anti-socialistiske og højre-katolske fascistiske oprørshær på den anden side.

Efter den 2. verdenskrig levede fascismen i Europa videre som styreform i Spanien (indtil 1975) og på den politiske højrefløj i f.eks. Grækenland og Italien. Uden for Europa har flere lande haft diktaturer med fascistiske træk. Det gælder f.eks. Burmas militærdiktatur (siden 1962), Irak under Saddam Hussein (1979-2003), Libyen under Gadafi (1969-2011) og flere Sydamerikanske lande, f.eks. Argentina under Perón (1946-1955). Som antydning oven for er "fascisme" imidlertid et noget uklart begreb, så grænserne mellem totalitære diktaturer og fascistiske diktaturer er flydende.



Mussolini hilser de italienske fascistere.



# Konservatisme, reformisme og revolutionær politik

## Konservatisme

Uanset hvor man befinder sig i det netop skitserede politiske landskab, står man i et eller andet forhold til det samfund, man faktisk lever i. Ønsker man, at samfundet stort set skal fortsætte med at være, som det er, er man **konservativ**. Ordet kommer af det latinske *conservare*, "bevare" eller "vedligeholde". Den konservative kan siges at være tilhænger af konservatismen, der dog ikke må opfattes som en ny isme på linie med laissez faire-liberalisme, socialliberalisme, socialisme og kommunisme.

Navnlig er det meget misvisende at tale om DE TRE ISMER: Liberalisme, socialisme og konservatisme. Man kunne lige så godt tale om DE TRE BØNNER: Morgenbøn, aftenbøn og takkebøn eller DE TRE LOVE: Færdselslov, miljølov og straffelov. I alle tre tilfælde sammenblender man forskellige inddelingsmåder. Medens de hidtil omtalte ismer har et bestemt politisk indhold, er udtrykket konservatisme en formalbestemmelse.

Skellet mellem form og indhold stammer oprindeligt fra en håndværksmæssig og kunstnerisk sammenhæng, hvor man kan f.eks. kan sige, at noget har "form" som en ske, uden at man af den grund har fortalt, om skeen er af træ eller metal. Endvidere kan man sige, at et stykke litteratur har "form" som et rimet digt, men der er ikke sagt noget om, hvorvidt digtet har et humoristisk eller tragisk indhold. Tilsvarende har man heller ikke ved at kalde en politiker konservativ sagt noget om, hvad hans politik går ud på; man har kun oplyst det formale, at han ønsker at bevare

det bestående samfund. Alt efter hvilket samfund, det drejer sig om, vil indholdet af hans konservatisme følgelig være forskelligt.

Man kan derfor både tale om en konservativ liberalist (f.eks. en kineser i Hong Kong, der frygtede kommunistkinas overtagelse af byen i 1997) og en konservativ kommunist (f.eks. en tilhænger af det kommunistiske regime i det nu hedengangne Sovjetunionen). Og så kan man selvfølgelig også tale om de konservative i Danmarks Konservative folkeparti.

Men netop derved viser det sig, hvor forskelligt et indhold ordet konservativ kan have. Ved partiets dannelse i 1915 var dets vælgergrundlag godsejerne, byborgerskabet og store dele af embedsstanden, som kunne samles om værdier som Gud, Konge og Fædreland, dvs. kirken som religiøs garant for indlæring af en traditionel moral, kongehuset og de dermed forbundne adelige og velstillede kredse som en politisk modpol til det bredt anlagte demokrati, og endelig hæren og ordensmagten som forsvar mod indre og ydre fjender af det nationale standsopdelte arvegods.

Synspunkter af denne art spillede en vis rolle endnu i 1950'erne, men har stort set ingen forbindelse med partiets nuværende linie. Religionen betragtes ikke længere som samfundets grundlag, og tilslutningen til f.eks. abort og pornografilovene er i direkte mod-

strid med den gamle kirkelige moral; kongedømmet anses for at være et symbol, der ikke skal konkurrere med Folketinget; og nationalismen er opgivet til fordel for en tilslutning til det overnationale EU.

**Ordet "konservativ" kommer af det latinske *conservare*, bevare eller vedligeholde. Det svarer til, at den konservative kun vil acceptere forandringer, som samtidig bevarer eller vedligeholder det allerede eksisterende samfund.**

Skal man tale om de konservative i Det Konservative Folkeparti er det snarere tilhængerne af den stærkt udbyggede socialliberale velfærdsstat, som vi har i Danmark. Men omvendt kan man tale om, at der er mange modstandere af konservatismen i Det Konservative Folkeparti, som i stedet ønsker at erstatte den socialliberale velfærdsstat med en stat af mere liberalistisk tilsnit. Partinavnet er ikke det afgørende.

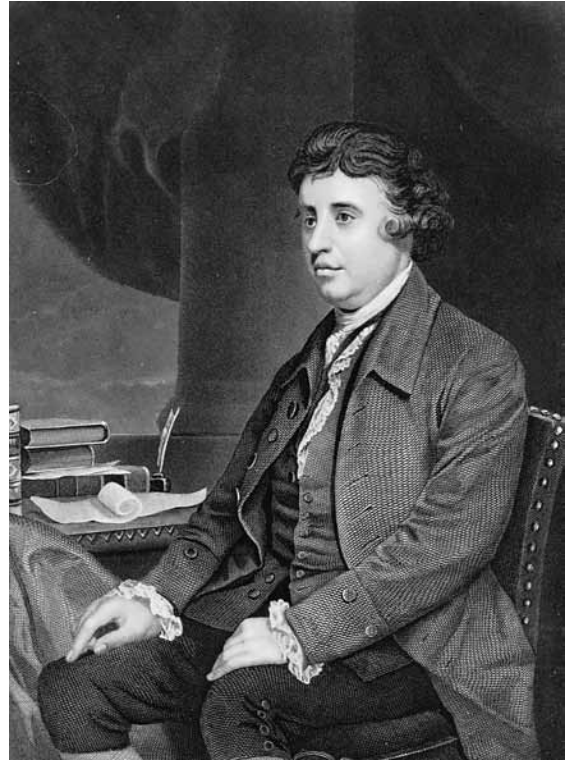
Man kan være konservativ af tre vidt forskellige grunde. Den mest udbredte type er samfundsstøtten: Manden som mener, at det bestående samfund er godt, og at eventuelle ændringer skal udvikle sig organisk af det bestående ligesom planters eller menneskers organer udvikler sig igennem en rolig og naturlig proces. Han kan måske godt se, at andre lande er mere fremskredne på et eller flere punkter, men han afviser at ændre på forholdene herhjemme ved gennemgribende og hastige reformer for slet ikke at tale om egentlig revolution.

Sådanne indgreb i samfundslegemet ville nemlig risikere at hælde barnet ud med badevandet og sætte alt det gode i det nuværende samfund over styr til fordel for en tvivlsom gevinst. Ordsprog som "én fugl i hånden er bedre end ti på taget" og "den, som ager med stude, kommer også frem" siger lidt om holdningen.

I modsætning hertil står skeptikeren, dvs. manden, hvis konservatisme ikke nødvendigvis bygger på, at han anser det bestående samfund for særlig godt (eller særlig skidt); snarere betvivler han, at reformer eller revolution vil nytte noget. Han deler samfundsstøttens mistillid til den menneskelige fornufts evne til at styre verden, men medens samfundsstøtten er tilfreds med sit samfund, er den konservative skeptiker snarere præget af resignation.

Det bliver ikke ham, der skriver sangene og holder talerne ved jubilæer og runde fødselsdage, det overlader han til samfundsstøtten. Ja, måske kan han oven i købet være enig i kritikken af samfundets institutioner og selv forholde sig dertil med ironisk distance. Men da han mangler troen på et politisk alternativ, forbliver han ikke desto mindre konservativ.

Endelig er der *pragmatikeren* (af græsk *pragma*, "gerning"), der er konservativ af praktiske grunde. Han har rimelig tillid til den menneskelige fornuft og vore evner til at styre samfundet i overensstemmelse med de formål, vi selv har opstillet. Han har derfor ikke som de to andre nogen principiel mistillid til omfattende reformer, ja under andre omstændigheder havde han måske været revolutionær. Men nu befinder han sig altså i et samfund, som han stort set er tilfreds med. Og hvorfor i alverden skulle han så ændre på andet end detaljer?



Edmund Burke (1729-1797) bliver ofte betragtet som konservatismens fader. Det var afgørende for ham "på én gang at bevare og at reformere".



## Den reaktionære, reformisten og den revolutionære

Den konservative må ikke forveksles med den reaktionære (af latin *re*, "igen, tilbage", og *actio*, "handling, virksomhed"), omend der kan være overlapninger. Den reaktionære ønsker at opløse det nuværende samfund og føre det tilbage til en tidligere tilstand; den konservative søger derimod at bevare og videreudvikle det bestående samfund.

Selvom nogle konservative måske kunne ønske at skrue udviklingen tilbage, så vil netop disse konservative ofte være dem, der er mest skeptiske angående menneskenes muligheder for at styre udviklingen - herunder skrue den tilbage. Den reaktionære forudsætter derimod, at man kan gribe ind i historiens gang og genetablere en svunden tid.

Den konservative adskiller sig også fra reformatoren eller reformisten (af latin *reformare*, "forme på ny"), omend det ofte kan være vanskeligt at afgrænse dem fra hinanden. De er enige om, at det eksisterende samfund skal udvikles, men hvor den konservative mere lægger op til at hjælpe eksisterende udviklingstendenser på vej, vil reformisten gå ind og prøve at sætte en udvikling i gang og styre den i en bestemt retning. Reformisten kan også gå ind for endog meget vidtgående reformprogrammer, medens den konservative kun vil høre tale om justeringer og langsomme ændringer. Jo mere vidtgående de påtænkte reformer

er, jo større forskel er der på den konservative og reformatoren, der til gengæld bliver stadig vanskeligere at skelne fra den revolutionære (af latin *re*, "igen", og *volutare*, "vælte omkring"). Men medens reformer er definerede ved, at de foretages inden for rammerne af den eksisterende lovgivning, er en revolution udtryk for et brud med de eksisterende love.

En revolution vil ofte være mere omfattende og mere voldelig end en reform, men det er ikke derved, at revolutionen væsentligt set adskiller sig fra reformen. En reform kan således også være meget omfattende, f.eks. indførelsen af en ny grundlov, men så længe det sker i overensstemmelse med den gamle lovgivning, er det misvisende at tale om en revolution. Omvendt behøver en revolution ikke være blodig. Hverken den engelske revolution i 1688, der drastisk ændrede magtforholdet mellem kongen og parlamentet, eller revolutionen i Tjekkosllovakiet 1989, der fratog kommunisterne styret, var voldelige revolutioner. Men revolutioner var det ikke desto mindre, da der var tale om ændringer i modstrid med den gamle forfatning.

Ved siden af de mere indholdsbestemte ismer, *laissez faire*-liberalisme, socialliberalisme, socialisme og kommunisme, har vi altså nogle formale bestemmelser, som går på tværs af de andre:

	Reaktionær	Konservativ	Reformist	Revolutionær
Manchesterliberalisme				
Socialliberalisme				
Socialisme				
Kommunisme				

Denne opdeling antyder også, at der er forskel på arten af menneskers tilgang til politik. For nogle er det idépolitiske indhold meget afgørende, medens det for andre mere er politikens form, der betyder noget. Nogle mennesker er psykologisk set konservativt anlagte, medens andre befinder sig godt i et samfund, der undergår store forandringer. Vi ved utrolig lidt om, hvorledes disse anlæg dannes, men at de er der, derom hersker ingen tvivl.

Men har de altid været der? Eller sagt på en anden måde: Er opdelingen i reaktionære, konservative, reformister og revolutionære en eviggyldig opdeling eller historisk bestemt? Svaret må være både et ja og et nej. Ja, fordi man kan finde disse skel her og der allerede i oldtiden; men nej, fordi problemstillingen først for alvor får betydning i moderne tid, dvs. for 200-300 år siden, hvor man i brede kredse for alvor begyndte at overveje muligheden af at ændre afgørende på de bestående samfund.

Den moderne reformisme og revolutionære tankegang er således knyttet afgørende sammen med 1700-tallets oplysningstænkning, dvs. troen på, at de oplyste mennesker selv vil være i stand til at indrette deres tilværelse, hvis blot de gamle bånd bliver løsnet eller om nødvendigt flået af. Og hvis man overhovedet kan tale generelt om sådan noget som den konservative idé, så har den netop sin oprindelse i anden halvdel af 1700-tallet, hvor en række forfattere afviste oplysningstanken og muligheden af ved fornufstens hjælp at opbygge et idealsamfund fra grunden af.

Lederne under den franske revolution i 1789 var således alle børn af oplysningstænkningens reformiver og revolutionære ansatser; de konservative

forfattere kunne til gengæld henvise til det efterfølgende blodbad som endnu et argument imod en hovedkuls ændring af århundredegamle retssystemer, skikke, traditioner og økonomiske forhold.

Konservatismen i moderne forstand kan således siges at være et uægte barn af 1700-tallets oplysningstid, thi først med fremkomsten af troen på det oplyste menneskes evner som organisator af sit eget samfund blev den konservative sig bevidst i sin modsætning til reformatoren og den revolutionære. Virkeligheden havde i århundreder, ja årtusinder været på den konservatives side; selv efter nok så ødelæggende krige var de nye samfund, der dukkede frem, af stort set samme type som de gamle.

Men nu begyndte der at ske noget. Mennesker begyndte at overveje muligheden af ved viljens kraft at lave tingene afgørende om. Derved blev den slumrende konservatisme tvunget til at formulere, hvad konservatismen egentlig indeholder.

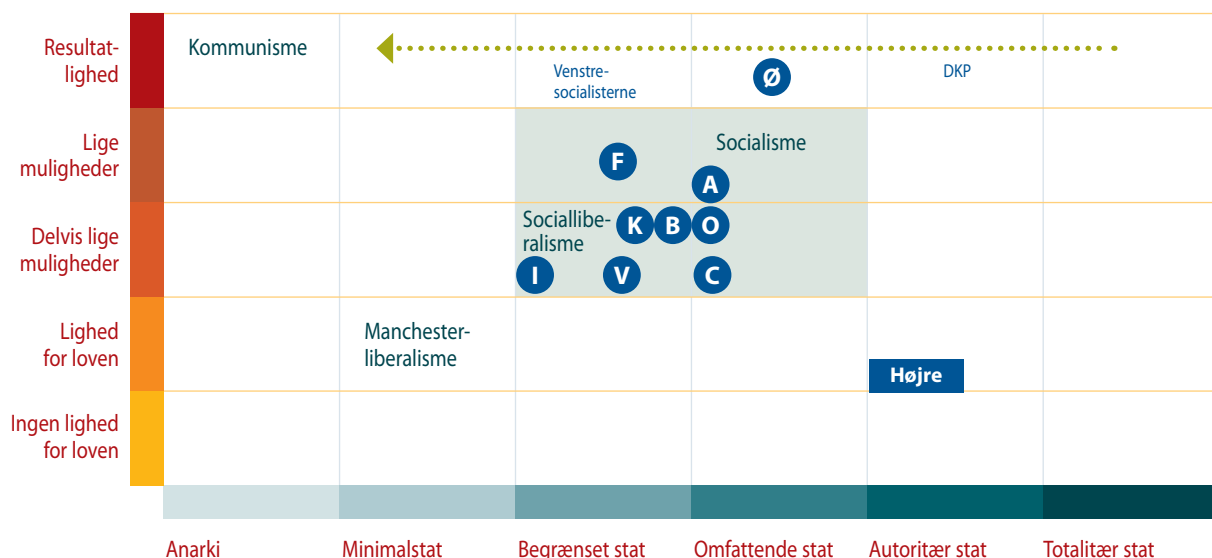
Den **reaktionære** ønsker at skruer udviklingen tilbage til en tidligere historisk tilstand. Ordet kommer af latin "re", igen, tilbage, og "actio", handling, virksomhed.

En **reformist** ønsker at ændre samfundet på grundlag af de eksisterende spilleregler for lovgivning, medens den **revolutionære** vil bryde med disse spilleregler. Ordet "reformist" kommer af latin "reformare", forme på ny, medens "revolutionær" er dannet af det latinske "re", igen, og "volutare", vælte omkring.

# Danmarks politiske partier

Prøver man at gøre opdelingen mellem liberalister, socialliberalister, socialister og kommunister lidt mere konkret ved at sammenligne den med moderne danske forhold, må man gøre sig klart, at vi nok har mange partier i Danmark, men at de toneangivende ligger tæt op ad hinanden. Holder vi os til tiden efter den anden verdenskrig, og starter vi med de såkaldte fire gamle partier, Venstre, Det Radikale Venstre, Det

Konservative Folkeparti og Socialdemokraterne, kan de alle placeres inden for det markerede kvadrat i figuren. Til gengæld vil det fremgå, at partierne har svinget lidt frem og tilbage inden for dette kvadrat, så at fastfrysningen af positionerne mere viser partiernes synspunkter over længere tid end det, de lige nu og her dagsaktuelt står for.



## De vigtigste danske partier i 2011

- A** Socialdemokratiet (stiftet 1871)
- B** Det Radikale Venstre (stiftet 1905 efter brud med Venstre)
- C** Det Konservative Folkeparti (stiftet 1915 som afløser af Højre)
- F** Socialistisk Folkeparti (stiftet 1959 efter brud med DKP)
- I** Liberal Alliance (stiftet 2007 under navnet "Ny Alliance". Navneforandring 2009.
- K** Kristendemokraterne (stiftet 1970 under navnet "Kristeligt Folkeparti"; navneforandring 2003)
- O** Dansk Folkeparti (stiftet 1995 efter brud med Fremskridtspartiet)

- V** Venstre (stiftet 1871; fra 1964: Venstre, Danmarks liberale parti)
- Ø** Enhedslisten (stiftet i 1989 som et valgsamarbejde mellem DKP (Danmarks Kommunistiske Parti, stiftet 1918 efter brud med Socialdemokratiet), VS (Venstresocialisterne, stiftet 1967 efter brud med Socialistisk Folkeparti) og SAP (Socialistisk Arbejderparti, stiftet 1980))

Listen er ikke en fuldstændig fortegnelse over samtlige danske partier i fortid og nutid. Her er kun anført de partier, som inden for de sidste 10 år har været repræsenterede i Folketinget, og som stadig eksisterer.

Nede i venstre hjørne af firkanten finder vi partiet *Venstre* (V), der altid har forstået sig selv som et *liberalistisk* parti. Det blev dannet i 1871 som repræsentant for bøndernes interesser og fik sit navn fordi, det "stod til venstre" for partiet *Højre*, der repræsenterede godsejernes og de velhavende byboers interesser. I slutningen af 1800-tallet førte det til den såkaldte "Forfatningskamp", hvor partiet *Højre* (repræsenteret ved godsejeren Estrup) i perioden 1885-1894 regerede Danmark uden om Folketingets flertal. Venstre, der havde flertal i Folketinget, forsvarede i modsætning til *Højre* "parlamentarismen", dvs. det princip, at regeringen kun kan gennemføre love, hvis den har et flertal i Folketinget. Forfatningskampen endte med, at Venstre vandt og kunne danne regering ved "Systemskiftet" i 1901. Venstre var imidlertid selv et modsætningsfyldt parti. Indtil Systemskiftet stod de store bønder og husmændene sammen i kampen mod *Højre*, men efter at den fælles fjende var overvundet, brød interesse modsætningerne ud i lys lue. Det førte til, at Det radiale Venstre blev udskilt i 1905. Efter 1920 er Venstre ofte gået i et samarbejde med Det Konservative Folkeparti, idet Venstre traditionelt har repræsenteret gårdmændenes interesser, medens Det Konservative Folkeparti har haft sin base blandt embedsmændene og byernes selvstændige næringsdrivende.

I 1960'erne opstod der i Venstre en splid mellem en mere traditionel liberalistisk fløj og en mere midtersøgende fløj. Den sidste sejrede med Hartlings tale i Svanninge i 1965, hvilket banede vejen for et socialliberalt samarbejde med Det radikale Venstre. I 1978-79 dannede Venstre endog regering sammen med Socialdemokratiet, men da denne regering hurtigt gik i opløsning pga. indre strid, begyndte Venstre igen atorfægte mere traditionelle liberalistiske holdninger. Dette slog for alvor igennem i 1980'erne og i begyndelsen af 1990'erne. I slutningen af 1990'erne og i det 21. århundrede slog partiet imidlertid igen ind på en mere midtsøgende politik. Den daværende partiformand Anders Fogh-Rasmussen talte ikke længere om at afskaffe velfærdsstaten (eller "socialstaten", som

han foretrak at kalde den i bogen *Fra socialstat til minimalstat* fra 1993). I stedet er Venstre tre gange gået til valg med en forsikring om, at der *ikke* ville blive foretaget afgørende indskrænkninger af velfærdsstaten. Denne udvikling kulminerede i november 2005, hvor Anders Fogh-Rasmussen på Venstres landsmøde i Odense tog afstand fra sin tidligere liberalistiske ideologi: "En af mine fejl er, at jeg i min ivrige kamp for mere frihed til den enkelte måske blev så højrøstet, at det kom til at overdøve den anden side af frihed, som er mindst lige så vigtig, nemlig de lige muligheder og det sociale ansvar". Venstres kurs frem til 2015 er derved klart socialliberalistisk og ikke liberalistisk. Til gengæld har partiet indført et generelt skattestop for ad denne vej at sikre, at "pengene blive i borgernes lommer". Mere liberalistisk sindede Venstrefolk har betragtet dette som et forræderi mod de liberalistiske ideer, og i Anders Fogh-Rasmussens regeringstid (2001-2009) mistede Venstre forholdsvis flere partimedlemmer end andre partier. Til gengæld har partiet formået at have statsministerposten i tre omgange.

Efter at Lars Løkke Rasmussen i 2009 afløste Anders Fogh-Rasmussen er Venstre gradvist begyndt at skifte kurs i retning af en mere traditionel Venstre-politik. Det er f.eks. kommet til udtryk i Lars Løkke Rasmussens nytårstale ved overgangen fra 2010 til 2011, hvor han annoncerede afskaffelsen af Efterlønnen og mere generelle besparelser i den offentlige sektor. Det ses også i valget af nye Venstre-ministre, hvor fortalere for en mere liberalistisk politik er blevet centralt placerede. Det ændrer dog ikke på, at Venstre fortsat er et klart socialliberalt parti.



Venstres leder i 2011,  
Lars Løkke Rasmussen.



De Konservatives leder i 2011,  
Lars Barfoed.

de velhavende vælgere. I modsætning til Højre, der i perioden 1885-94 under Estrup med Bismarck som forbillede havde regeret i modstrid med Folketingets flertal, var det nye Konservative Folkeparti tilhænger af et *demokratisk samfundsideal*. Og medens Højre hovedsageligt havde repræsenteret godsejernes, finansborgerskabets og embedsmændenes interesser, var det hensigten, at Det Konservative Folkeparti skulle have sin politiske base i *middelstanden*. I sit program gik partiet ind for et *stærkt forsvar, en kraftig økonomisk politik og en social forpligtelse til at forsørge de fattige*. Med sin gamle basis i statsbærende embedsmænd og godsejere samt med sin betoning af de sociale hensyn gik partiet ind for en mere omfattende stat end den, partiet Venstre ønskede sig. Til gengæld kunne

På samme niveau som venstre, men lidt længere til højre i fir-kanten finder vi *Det Konservative Folkeparti* (C), der blev dannet i 1915. Partiet afløste det gamle *Højre*, der havde mistet magten – først ved Venstres magtovertagelse i 1901 og endegyldigt i 1915 ved afskaffelsen af favoriseringen af

de to partier hurtigt mødes i at gøre fælles front mod de mindrebemidlede bønder og de socialistisk inspirerede arbejderorganisationer. De to gamle fjender – Venstre og Højre – var derfor med navnene Venstre og Det Konservative Folkeparti i stand til at indgå et fornuftsægteskab pga. de fælles modstandere.

I lighed med Venstre har Det Konservative Folkeparti efter anden verdenskrig udviklet sig til at være et socialliberalt parti. I 1970'erne og 1980'erne, hvor partiet havde regeringsmagten sammen med bl.a. partiet Venstre, førte det en midtsøgende, socialliberal politik, hvor den daværende konservative statsminister og partiformand Poul Schlüter lige ud kunne sige, at "ideologier er noget bras". Det stod i kontrast til Venstre, der på det tidspunkt var ved at profilere sin liberalistiske ideologi. Efter at Venstre i slutningen af 1990erne og i begyndelsen af det 21. århundrede er gået i mere socialliberal retning, har De konservative til gengæld søgt at profilere sig med et mere liberalt program, og den tidligere konservative statsminister, Poul Schlüter, har i slutningen af 2005 direkte kritiseret Venstres formand, Anders Fogh Rasmussen, for at have "reformangst". Denne tendens er fortsat, og både i 2010 og 2011 har konservative politikere argumenteret for skattnedsættelser – hvilket står i modsætning til Venstre, der ikke ønsker at gå videre end at undgå skatteforhøjelser.

## Det Radikale Venstre



Som nævnt blev *Det Radikale Venstre* (B) dannet i 1905, efter at Venstre var blevet sprængt pga. modsætningen mellem de større bønder og husmændene. Det radikale Venstre kom til at bestå af husmænd og liberalt sindede akademikere fra byerne. Lige fra starten har partiet forstået sig selv som et *socialliberalt parti*, der har lagt vægt på nedrustning, sociale reformer og personlig frihed, hvorfor partiet også afviser det traditionelle fagforeningskrav om, at lønmodtagere med samme arbejde er organiserede i det samme fag-

forbund (de såkaldte "eksklusivaftaler" mellem arbejdsgivere og lønmodtagere). I kraft af sin placering som tungen på vægtskålen i dansk politik har partiet haft en langt større indflydelse, end antallet af mandater umiddelbart har lagt op til. Som *socialliberalt* parti har partiet kunnet gå i regeringssamarbejde med Venstre og Det Konservative Folkeparti, idet partierne har kunnet enes om at fastholde en produktion baseret på privat ejendomsret. Som *socialliberalt* parti med stor villighed til at udligne forskelle i sociale muligheder

har partiet til gengæld også kunnet indgå i et regeringssamarbejde med Socialdemokratiet med henblik på at opbygge den moderne, danske velfærdsstat.

Placeringen som det midterparti, alle regeringer – uanset partifarve – har været afhængige af, ophørte i 2001, hvor Venstre og De Konservative dannede en mindretalsregering med støtte fra Dansk Folkeparti (se nedenfor). Denne nye rollefordeling hænger sammen med, at udlændingepolitikken i forhold til flygtninge og indvandrere er kommet til at fylde stadig mere i dansk politik. Indtil begyndelsen af 1990'erne var hovedparten af partierne i Folketinget enige om tage afstand fra stramninger på udlændingeområdet. Men efter at Dansk Folkeparti opnåede stor vælgertilslutningen pga. sin nationale linje og deraf følgende krav om en skærpet udlændingelovgivning, har de fleste partier ændret holdning i retning af Dansk Folkeparti. Det Radikale Venstre har derimod fastholdt de principper, som var "det normale" indtil begyndelsen af 1990'erne. Derved har Det Radikale Venstre fået en helt ny rolle i dansk politik, der i spørgsmål om udlændingepolitikken placerer partiet ude sammen med et fløjparti som Enhedslisten (se nedenfor). I praksis har det betydet, at Det Radikale Venstre har været uden for reel politisk indflydelse i hele perioden 2001-2011. Til gengæld har partiet efter valget i 2011 genvundet sin gamle position som nøglen til magten.



Det Radikale Venstres leder i 2011,  
Margrethe Vestager.

## Socialdemokratiet



Socialdemokraternes leder i 2011,  
Helle Thorning-Schmidt.

Sidst, men ikke mindst, er der *Socialdemokratiet* (A), som er det fjerde af "de fire gamle partier". Siden sin stiftelse i 1871 har partiet været et erklæret socialistisk parti med vilje til at opbygge en relativ stærk stat som grundlag for at sikre borgernes lige muligheder. Partiprogrammet fra 1913 er i lighed med de tilsvarende norske, svenske og tyske programmer fra samtiden stærkt påvirket af marxismen. I modsætning til de norske, svenske og tyske socialdemokrater opgav Stauning imidlertid i praksis de marxistiske idealer allerede under den første verdenskrig. Dette banede vejen for, at socialdemokratiet kunne indgå i et regeringssamarbejde med ikke-socialistiske partier og derved på et tidligt tidspunkt få afgørende politisk indflydelse. Efter 1945 blev Staunings reformistiske og kompromissøgende linje videreført i 1950'erne og 1960'erne, hvilket muliggjorde opbygningen af Velfærdsstaten. Et udtryk herfor er bl.a. principprogrammet fra 1961, der erstatter de marxistiske paroler med en række reformforslag og en forsonende tro på fremskridten. Med principprogrammet fra 1977 bliver kravene derimod igen mere vidtgående. Socialdemokratiets socialistiske målsætning forbindes med kravet om "økonomisk demo-

krati", og der lægges op til, at samfundet på længere sigt skal overtage produktionsmidlerne. I 1983 kan Socialdemokratiet under ledelse af partiets formand, Anker Jørgensen, være med til at fejre 100-året for Karl Marx' død, men ellers betegner 1980'erne på mange måder en nyorientering i partiet. Man begynder at stille spørgsmålstegn ved effektiviteten i den offentlige sektor, og i første nummer af partibladet *Socialdemokraten* fra september 1990 forsvares markedsøkonomien.

Denne nyorientering genfindes i partiprogrammet fra 1992. Ganske vist tales der stadig om, at Socialdemokratiet er tilhænger af "demokratisk socialisme", men alle afsnit om "økonomisk demokrati" er blevet fjernet, og i lighed med det engelske Labour har man også opgivet målsætningen om "fælleseje af produktionsmidlerne". Den senere partiformand og medforfatter til 1992-programmet, Mogens Lykketoft, foreslog da også lige ud, at man skulle "droppe socia-

lismen", men da det kom til stykket, bibeholdt man ikke desto ordet "socialisme", selvom det er blevet tømt for sit traditionelle indhold. Denne bevægelse væk fra socialismen til fordel for en tydelig socialliberal holdning blev yderligere understreget ved valget i 2005 af Helle Thorning Schmidt som partiformand. Billedet er imidlertid blevet sløret pga. de politiske magtforhold. I oppositionens kamp for at opnå regeringsmagten blev der i årene frem mod 2011 indledt et stadig tættere samarbejde med Socialistisk Folkeparti (se nedenfor) samtidig med, at Venstre begyndte at lægge op til en mere traditionel Venstrepolitik (se ovenfor). Det betød, at Socialdemokratiet begyndte at forsvare en mere klassisk socialdemokratisk politik. Hvor Poul Nyrup Rasmussen f.eks. søgte at begrænse de økonomiske følgevirkninger af Anker Jørgensens efterlønsordning, gjorde Helle Thorning Schmidt i 2011 det til en socialdemokratisk mærkesag at bevare efterlønnen.



De to billeder illustrerer meget godt, hvad der er i det 20. århundrede har været Socialdemokratiets styrke og dilemma: Forsøget på at forene en socialistisk målsætning med en praktisk forvaltning af det kapitalistiske Danmark. På billedet til venstre ser man Socialdemokratiets formand, Anker Jørgensen, i Folkets Hus 1983. I sin tale sagde han, at "Karl ikke er død", og at selvom "klasseforskellene er blevet mindre" er "de fundamentale kræfter i vores samfund stadig drevet af klasseinteresser og klasse modsætninger". Billedet til højre gengiver første side af partibladet *Socialdemokraten* fra september 1990, hvor Anker Jørgensens efterfølger som formand, Svend Auken, citeres for at "bekende sig utvetydigt til markedsøkonomien". Denne bekendelse til markedsøkonomien er blevet stadig stærkere under Aukens efterfølgere: Poul Nyrup Rasmussen, Mogens Lykketoft og Helle Thorning-Schmidt.

## Andre partier

Forlader vi de fire gamle partier, har der ved siden af Det Radikale Venstre været en række andre socialliberale midterpartier, som op gennem 1970'erne, 80'erne og 90'erne har været afgørende for hvilken regering, der kunne få flertal. Det gælder *Centrum-Demokraterne* (Liste D. Stiftet 1973; nedlagt 2008) og *Kristeligt Folkeparti* (først liste Q, senere K; stiftet 1970; navneforandring 2003 til "Kristendemokraterne"). Modsat de Radikale har de to partier imidlertid haft betydelig tilbagegang.

Skal vi finde egentlige liberalistiske partier, må vi uden for kvadratet. *De Uafhængige* var et liberalistisk parti, der blev dannet i 1953 af en Venstremand i opposition til Venstres tilslutning til den nye grundlov. Det var repræsenteret i Folketinget i begyndelsen af 1960'erne, men gled derefter ud af dansk politik. Ved sin dannelse i 1973 gik *Fremskridtspartiet* (Z) ind for en væsentlig sænkelse af skatten og overtog derved en af *De Uafhængiges* mærkesager. *Fremskridtspartiet* er imidlertid svært at indplacere, fordi det havde et noget selvmodsigende idé-grundlag. Der var således klart laissez faire-liberalistiske træk i programmet, men f.eks. ønsket om at bedre pensionisternes vilkår stemte ikke hermed. Det er derfor ikke indplaceret i skemaet. Endvidere gav partiets stifter, Mogens Gli-

strup, fra omkring 1990 udtryk for en række holdninger til flygtninge og indvandrere af anden etnisk herkomst, som heller ikke stemte overens med en laissez faire-holdning. Dette førte til sidst til en sprængning – og reel opløsning – af partiet.



Liberal Alliances leder i 2011, Anders Samuelsen.

Det nye parti, *Liberal Alliance* (først liste Y, senere liste I; stiftet 2007, oprindeligt med navnet "Ny Alliance"), er i lighed med tidligere *De Uafhængige* blevet dannet i protest mod, at regeringspartierne, Venstre og De Konservative, i partiets øjne har ført en politik, der lå alt for meget op af, hvad Socialdemokraterne ville have gjort. Ud over "vækst" og "frihed" har partiet som mærkesag at nedbringe skatten til 40 %. Det placerer partiet som mere liberalt end Venstre, men da det stadig ønsker at fastholde en lang række sociale sider af velfærdsstaten, må det stadig betegnes som et socialliberalt parti – med vægten på *socialliberal*.

## Dansk Folkeparti

Nogle år før sprængningen af *Fremskridtspartiet* var *Dansk Folkeparti* (O) i 1995 brudt ud fra *Fremskridtspartiet* efter uenighed om, hvorvidt partiet skulle være kompromissøgende eller ej. I starten havde *Dansk Folkeparti* nogenlunde det samme program som *Fremskridtspartiet*, men efterhånden blev dette ændret betragteligt. Først og fremmest har *Dansk Folkeparti* foretaget en kovending i spørgsmålet om lavere skatter og står i dag som fortalere for bevarelsen af velfærdsstaten (og det dermed forbundne høje skattniveau). På trods af partiets historiske rødder i *Fremskridtspartiet* med dets blanding af anarkistiske, liberalistiske og populistiske synspunkter, må *Dansk Folkeparti* i dag siges at være et socialliberalt parti med holdninger til arbejdsmarkeds- og socialpolitik, som på flere punkter ligger tæt op ad Socialdemo-



kratiet. Men vel at mærke et nationalistisk parti, der skelner klart mellem, hvad der bør gælde for danskere og ikke-dansker. Partiet er specielt slået igennem på sin restriktive holdning til flygtningepolitik og indvandring. Den nationalistiske grundholdning kommer også til orde i form af en stærk EU-modstand. Det er derfor blevet almindeligt blandt kommentatorer, at omtale *Dansk Folkeparti* som det "nationalistisk orienterede Socialdemokrati" eller slet og ret: "Danmarks andet Socialdemokrati".



Dansk Folkepartis leder i 2011, Pia Kjaersgaard.

## Danmarks kommunistiske parti



På den anden fløj har vi DKP, *Danmarks kommunistiske parti* (K), der blev dannet i 1918 som afdeling af *Kommunistisk internationale*, som var styret fra Moskva. Partiet blev grundlagt i opposition til Socialdemokratiets "revisionistiske" politik, og modsætningsforholdet mellem det reformistiske Socialdemokrati og det revolutionære Kommunistparti kan ses som en parallel til den russiske kamp mellem menschevikkerne og bolschevikkerne. Lige siden dannelsen baserede partiet sig på en marxistisk opfattelse af *socialisme* og *kommunisme*. Det forsvarede en konsekvent Moskva-tro holdning og gik ind for en meget stærk stat, der kunne overtage industri og landbrug med henblik på en planøkonomisk styring af produktionen. Kommunisterne fik 2 mandater i Folketinget i 1932, men bortset fra valget i oktober 1945, opnåede det aldrig at have mange repræsentanter i Folketinget. Til gengæld har DKP spillet en stor rolle i fagbevægelsen og i forskellige folkelige bevægelser. Fra midten af 1930'erne sigtede strategien på oprettelsen af en "folkefront" vendt mod "storkapitalen". Formå-



let var at danne et "antimonopolitisk demokrati", der kunne danne overgangen til statseje af produktionsmidlerne og indførelse af planøkonomi. I 1958 blev DKP's formand, Aksel Larsen, ekskluderet pga. hans kritik af Sovjetunionens militære indgreb i Ungarn. Dette førte til en sprængning af partiet og oprettelsen af Socialistisk Folkeparti (SF). Sammenbruddet i Østeuropa 1990-91 førte til, at DKP reelt gik i opløsning. Ca. 15 år efter Berlinmurens fald er der imidlertid igen begyndt at dukke kommunistiske bannere frem ved forskellige folkelige demonstrationer, hvorimod kommunisterne – i modsætning til tidligere – stort set ikke spiller nogen rolle i fagbevægelsen. I kraft af partiet målsætning om omfattende social omfordeling af de økonomiske goder kombineret med dets forsvar for en statsstyret planøkonomi, er DKP blevet placeret yderst oppe i højre felt – uden for det felt, dansk politik i øvrigt har bevæget sig inden for.

Arbejderbladet 1932. Aksel Larsen meldte sig i 1920 ud af Socialdemokratiet og tilsluttede sig i stedet DKP. Efter et studieophold i Moskva blev han i 1932 formand for partiet – en post han beholdt indtil 1958. Arne Munch-Petersen, som kom i Folketinget sammen med Aksel Larsen, døde i 1940 som politisk fange i Sovjetunionen som offer for Stalins udrensninger.

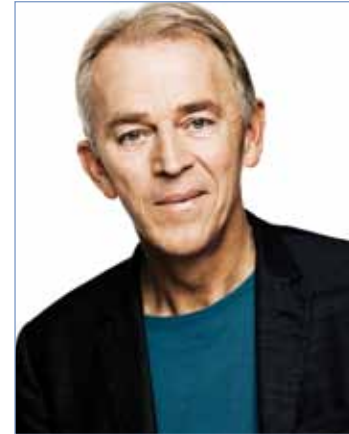
## Socialistisk Folkeparti



*Socialistisk folkeparti* (F) blev stiftet i 1959 af DKPs tidligere formand, Aksel Larsen, efter at han var blevet ekskluderet fra DKP p.g.a. sin kritik af Sovjetunionens indmarch i Ungarn i 1956. Det nystiftede Socialistisk Folkeparti tog afstand fra den "virkeliggjorte socialisme" i Østeuropa, men fastholdt tilslutningen til marxismen og socialismen. I forlængelse heraf står

der endnu i partiprogrammet fra 1980, at Danmark er et "kapitalistisk land", "hvor produktionens sammensætning og prisdannelsen bestemmes af markedsøkonomien", dvs. af udsigten til profit og ikke af hensyn til menneskenes behov. I modsætning hertil tilstræber SF "en socialistisk revolution på demokratisk grundlag...: Et samfund, der er baseret på samfundseje af

de vigtigste produktionsmidler, solidaritet og planøkonomi, decentralisering og selvforvaltning". I programmet fra 1992 tales der ikke længere om at indføre planøkonomi, men derimod om et "økologisk bæredygtigt" "socialistisk samfund" med en "demokratisk styret markedsøkonomi", hvor "forskellige former for fælleseje til produktionsmidlerne og finansielle selskaber er den vigtigste ejerform". Der satses på en "demokratisk vej til socialismen" gennem skabelsen af et "flertal for en rød-grøn politik". I 1950'erne og 60'erne var partiet samlingssted for fredsbevægelsen, bla. Kampagnerne mod atomvåben. I løbet af 1970'erne, 1980'erne og 1990'erne blev fredstemaet mere og mere overskygget af engagementet i miljøpolitikken. Partiet har på denne måde været i stand til at opsamle kritiske røster i befolkningen, som ikke umiddelbart passede ind i de eksisterende partier og organisationer. Således var partiet også tidligt aktivt i kvindeskampen, hvorimod det tog en længere årrække før "rødstrømper" og andre feminister kom til orde i de mere etablerede partier. Til gengæld har SF aldrig – modsat DKP og Socialdemokratiet – opnået nogen stærk position i fagbevægelsen. Derimod har SF altid stået relativt stærkt i kommunal politik, og det har fået væsentlig flere mandater i Folketinget, end DKP opnåede. Partiets ønske om at lægge stadig flere beslutninger ud i kommunerne gør, at det i nogen sammenhænge kan siges at gå ind for en relativ svag stat, medens det i andre overordnede spørgsmål er tilhænger af en lige så stærk stat som socialdemokraterne. Det er derfor placeret lidt over, og lidt til venstre for Socialdemokratiet.



Socialistisk Folkepartis leder i 2011, Villy Søvndal.

Siden Villy Søvndals overtagelse af formandsposten i 2005 er Socialistisk Folkeparti rykket stadig tættere på Socialdemokratiet, hvilket har ført til valgforbundet mellem de to partier ved folketingsvalget i 2011.

## Venstresocialisterne og Enhedslisten

*Venstresocialisterne*, som blev dannet i 1969 af en gruppe udbrydere fra SF, er placeret oppe i venstre hjørne for at tage højde for de delvis anarkistiske træk i dets socialistisk-kommunistiske program. Efter Murens fald er partiet i 1989 gået sammen med resterne af det gamle DKP og andre venstrefløjspartier og har dannet *Enhedslisten* (Ø), der som en fælles platform for forskellige holdninger på venstrefløjen er placeret mellem VS og DKP.

Enhedslistens leder i 2011, Johanne Schmidt-Nielsen.

## Enhedslisten



Vi har således fået fyldt det meste af fladen ud, men det ændrer ikke på, at dansk politik bevæger sig inden for den problemstilling, som kvadratet opridser, dvs. debatten mellem forskellige varianter af sociali-

beralisme og den socialdemokratiske udgave af socialismen. Og emnet er også klart nok: Velfærdsstatens størrelse i lyset af forskellige lighedsidealener. Lad os derfor se noget nærmere på lighedsidealenerne.

# Lighedsideal

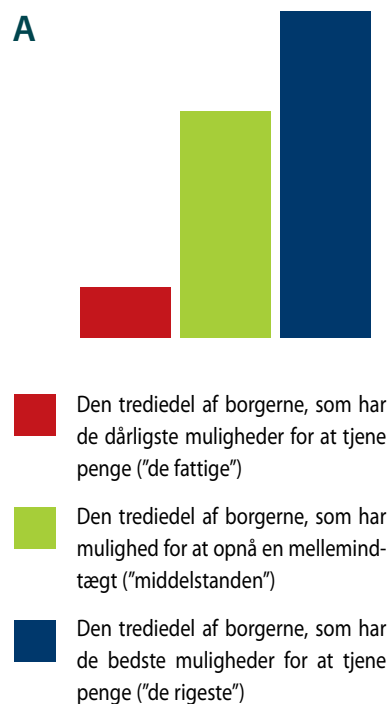
Både i demokratiske samfund med politisk lighed og i udemokratiske samfund uden politisk lighed adskiller menneskene sig på mange måder: Nogle er rige, andre er fattige; nogle er mænd, andre er kvinder; nogle er unge, andre er ældre; nogle er lyse i huden, andre er mørke; nogle har én kultur, andre en anden, osv. De politiske spørgsmål om lighed drejer sig om, hvorledes staten skal forholde sig til disse forskelle. Skal staten tilstræbe, at samfundet får mere økonomisk lighed og/eller lighed mellem kønnene, aldersgrupperne, de etniske og kulturelle enheder osv., eller skal staten holde sig for sig selv og lade markedet og de enkelte individer regulere ligheder og forskelle? Og hvis staten skal tilstræbe lighed, hvilken lighed er det så, man ønsker, og hvilke midler bør man bruge for at nå derhen? Det følgende vil gennemgå lighedsidealene inden for to felter: Økonomisk lighed og lighed mellem kønnene.

## Økonomisk lighed og solidaritet med de svageste

Den socialliberale, socialisten og kommunisten er enige i, at vi bør stræbe efter økonomisk lighed. Men de er uenige om, hvor langt man skal gå i retning af økonomisk udligning. Hvorfor? Hvorfor vil den socialliberale kun have lige muligheder på nogle områder og ikke på alle områder – sådan som socialisten ønsker det? Og hvorfor går socialisten kun ind for lige muligheder og ikke for resultatlighed, sådan som kommunisten ønsker det? Det kan der være flere grunde til. Men én af dem er – paradoksalt nok – hensynet til de svageste stillede i samfundet.

For at forstå, hvordan det hænger sammen, kan vi starte med at inddele befolkningen i tre grupper med lige mange mennesker i hver gruppe. Den første gruppe består af dem, der har de dårligste muligheder for at tjene penge, den anden gruppe udgøres af gruppen med muligheden for at opnå mellemindkomster, medens den tredje gruppe består af dem, der har mulighed for at blive rigtig rige. Hver af gruppernes muligheder repræsenteres af nogle søjler. Et gennemført kapitalistisk samfund (som f.eks. Hong Kong) med meget lav skat, et meget beskedent offentligt sundheds- og socialsystem samt store forskelle på folkeskoler og privatskoler vil f.eks. have en fordeling af de økonomiske muligheder som i model A.

Den socialliberale, socialisten og kommunisten vil være enige om, at der bør foretages en omfordeling af goderne. De vil også være enige i, at det ville være herligt, hvis man kunne omfordele goderne samtidig med, at velstanden i samfundet blev bevaret – eller ligefrem steg. Men hvad hvis det ikke kan



Forskellen på de forskellige økonomiske lighedsideal er måske tydeligst, hvis vi opfatter samfundet som et slags *spil* og *lovgivningen* som *spillereglerne*. I et samfund *uden lighed for loven*, dvs. i et *anarki* eller i de fleste *totalitære stater*, vil nogle (bønder og arbejdere) kunne blive holdt helt uden for spillet, medens andre (den privilegerede adel) kan komme endog meget langt.

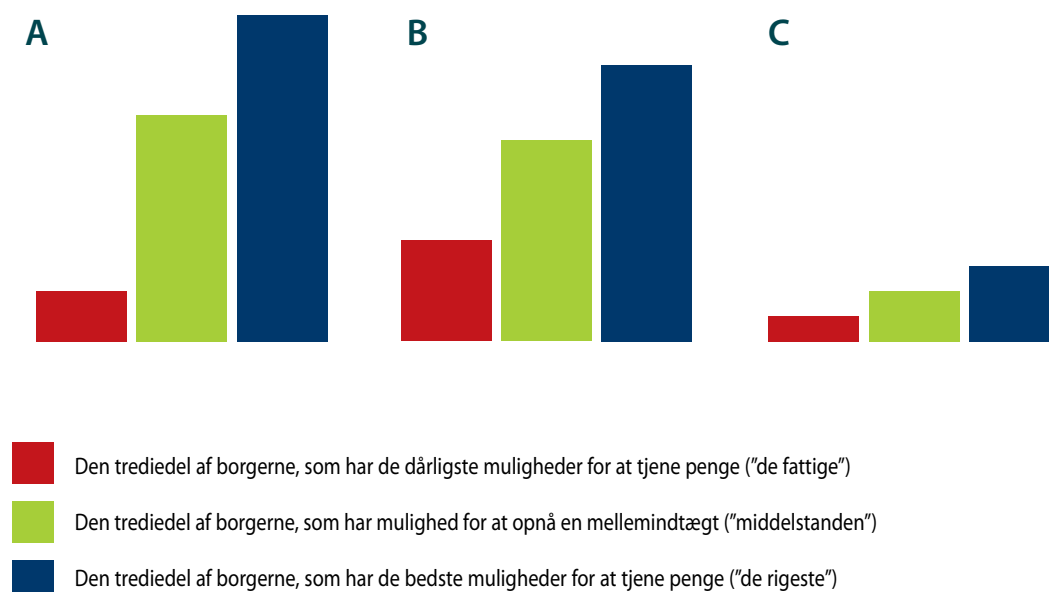
Med indførelsen af Manchester-liberalismens *minimalstat* ændres dette. *Ligheden for loven* sikrer, at der gælder de samme spilleregler for alle. Men da man accepterer store sociale forskelle, vil nogen i barndom og ungdom have et kæmpe forspring og derfor større chance for at vinde.

*Socialliberalisterne* søger at formindske forspringet ved at indføre *delvis lige muligheder*.

*Socialisterne* går videre og tilstræber at give alle *lige muligheder*. Man søger derfor at udligne de sociale forskelle i opvæksten og at gennemføre en række indgreb i arveretten og vilkårene for at eje produktionsmidlerne. Idealet er, at vi alle starter samme sted, men godt kan opnå forskellige resultater.

Endelig har vi så *kommunisterne*, der går ind for *resultatlighed*, idet alle både begynder samme sted og når lige langt.

lade sig gøre? Hvad hvis mennesker er sådan indrettede, at mellemgruppen og de rigeste kun gider bestille noget, hvis de selv får noget ud af det? Hvad hvis mellemgruppen og de rigeste kun gider bestille noget, hvis de enten har mulighed for at tjene godt eller i at hvert fald at få "nogle andre" til at tage sig af det sure og beskidte arbejde. I så fald vil der være grænser for, hvor langt man kan gå med en omfordeling, uden at det får konsekvenser for produktiviteten i samfundet. Lad os illustrere det med nedenstående tre modeller:



Samfund A kender vi fra før. Her er mellemgruppen og de rigeste meget produktive, men samtidig har vi store uligheder. I samfund B har de rigeste og mellemgruppen måttet afgive nogle af deres muligheder til de dårligst stillede, så der er større lighed i B end i A. Og da det stadig "kan betale sig" for mellemgruppen og de rige at "bestille noget", er produktiviteten i B stadig rimelig høj. På mange måder svarer det til situationen i Danmark og andre vestlige lande. Her har mellemgrupperne og de rigeste grupper accepteret et skattefinansieret skole-, sundheds- og socialsystem, som også giver de svagest stillede en mulighed for at være med på vognen. Men det ændrer ikke på, at der stadig er forskel på de økonomiske muligheder hos de svageste og de bedst stillede. Spørgsmålet er så, om vi skal gå videre i retning af endnu større udligning eller ej.

I samfund C er der ganske vist stor lighed, men fordi der ikke er noget at vinde ved at "gøre en ekstra indsats", er der ingen dynamik i samfundet. Produktiviteten i samfundet er meget lav, og alle er dårligere stillede end i de to andre samfundsmodeller. Specielt har de dårligst stillede det værre i samfund C end i A og B. Socialliberalisten tror, at hvis man går ind for socialistens eller kommunistens lighedsideal, vil man ende i samfund C. Socialliberalisten går ind for lighed, men kun så længe det gavner de svagest stillede. Og da han ikke tror på, at "de stærke" – mellemgruppen og de rige – gider bestille noget, hvis de ikke "får noget for det", vil han holde igen med udligningen.

Ser vi på den politiske udvikling i Danmark og i Vesten i almindelighed, havde de socialistiske og kommunistiske visioner deres storhedstid i perioden fra slutningen af første verdenskrig (1918) til Murens fald (1989). Efter Murens fald gik de kommunistiske partier og bevægelser overalt mere eller mindre i opløsning, og selvom socialdemokraterne og andre socialistiske grupperinger havde taget afstand fra Øst-

Socialisten har derimod et mere optimistisk menneskesyn og tror på, at mellemgrupperne og de rige vil fortsætte med at arbejde, selvom de egoistisk set ikke får så meget ud af det. Socialisten tror på, at menneskets natur er historisk betinget, at vore "egoistiske" motiver til at arbejde kan erstattes af en socialistisk fællesskabsfølelse, en gensidig "sympati", som kan motivere os til at arbejde for fællesskabet – og ikke bare for os selv. Kommunisten er her endnu mere optimistisk: Han tror på, at fællesskabsfølelsen kan udvikles så meget, at vi ikke alene vil acceptere at give hinanden "lige muligheder", men at vi en dag vil være villige til at leve op til parolen om, at "alle skal yde efter evne og nyde efter behov". Det vil ikke føre til model C, men til et rigt og harmonisk samfund. Vi vil i stedet få samfund D:

D



- Den trediedel af borgerne, som har de dårligste muligheder for at tjene penge ("de fattige")
- Den trediedel af borgerne, som har mulighed for at opnå en mellemløstægt ("middelstanden")
- Den trediedel af borgerne, som har de bedste muligheder for at tjene penge ("de rigeste")

blokkens samfundsform, blev det alligevel vanskeligt at fastholde visionen om det socialistiske fællesskab. I stedet er de skandinaviske socialdemokratier begyndt at forsvare brugen af markedsmekanismer i f.eks. den offentlige sektor (udliciteringer, resultatløns osv.) med henblik på at skabe større effektivitet – og derved en større kage at fordele til fordel for os alle (og specielt de dårligst stillede). Det betyder, at det bliver svært

at skelne den socialliberale fordelingspolitik fra den socialdemokratiske "socialistiske" model, efter at det ikke længere er den socialistiske fællesskabsfølelse, men den egoistiske brødnid, der skal lokke borgerne til at give den en ekstra skalle. Har man mistillid til mulighederne for at ændre menneskenes "egoistiske natur", er der imidlertid ingen vej uden om, og flere socialdemokrater i såvel England som de skandina-

viske lande har da også talt om helt at droppe socialismen som ideologisk grundlag for partiet. Tror man omvendt på, at mennesket formes historisk af produktionsbetingelserne, vil det være en katastrofe at opgive visionen om et socialistisk samfund baseret på fællesskabsfølelse. Man vil nemlig i så fald have afskåret sig fra muligheden for både at få høj velstand og stor lighed.

## Kønslighed

I det forrige har vi set på forskellige syn på politisk og økonomisk lighed. Disse krav kan spores tilbage til 1700-tallets menneskerettighedserklæringer, og specielt i anden halvdel af 1800-tallet blev kravet om demokratisk medindflydelse et af borgernes vigtigste politiske krav til magthaverne. Med "borgerne" mente man "mændene". At kvinder skulle have stemmeret (for slet ikke at tale om ret til at være politikere og blive valgt), kom slet ikke på tale. Da Mary Woolstonecraft i værket, *Et forsvar for kvindens rettigheder* fra 1792, argumenterede for, at mænd og kvinder bør have de samme politiske rettigheder, blev hun søgt latterliggjort i bogen, *Et forsvar for dyrs rettigheder* (1792). Heri føres lighedstanken ad absurdum: De samme argumenter, som kan gives for kvindes rettigheder, kan også benyttes til at give dyr rettigheder; men alle er enige om, at dyr ikke har rettigheder; ergo: Kvinder bør heller ikke have rettigheder.

Oplysningstidens afvisning af, at kvinder bør have samme rettigheder som mænd, er ikke noget nyt, men har været den almindelige opfattelse i de fleste kulturer. I "Det Gamle Testamente" kan vi læse, hvorledes mandens ord var lov inden for familien og generelt i samfundet. Det samme gjaldt i romersk lovgivning.

Hos den græske filosof, Aristoteles, kan man læse, at mennesket er et fornuftigt dyr, idet fornuften er dets "form" og kroppen dets "materie". Men ligesom et frø ikke kan udfolde sin iboende form

fuldt ud og blive til et stort træ, hvis det bliver plantet i dårlig jord eller får for lidt sol (ild) og vand, kan den menneskelige form (fornuften), som findes i mandens sæd, ikke udfoldes fuldt og helt, hvis rugestedet ikke giver den rette materie. Resultatet kan i så fald blive, at der fødes en pige frem for en dreng.

Med kristendommen bliver det ikke bedre: Kvinderne fik lov at deltage i gudstjenesten, men de skulle "tie i forsamlingerne", som det hedder hos Paulus. I den tidlige kirke blev det diskuteret, om kvinden overhovedet havde en sjæl (og derved et evigt liv), hvilket



Rødstrømper demonstrerer for lige løn uden for Københavns Byret i 1970. Bagerst til venstre, Ulla Dahlerup.

man dog til sidst tildelte hende. I middelalderen var den almindelige opfattelse blandt kristne teologer, at kvinden var bærer af en særlig form for ondskab – hvilket blandt andet kunne understøttes af, at kvinden lokkede Adam til at spise af kundskabens træ. Så vidt ville 1700- og 1800-tallets filosoffer dog ikke gå. Den typiske holdning var, at kvinder og mænd fundamentalt stod lige, men at de havde forskellige funktioner i samfundet.

Den tyske filosof, Hegel, hævder fx, at i ægteskabet bør mand og kvinde være ligeberettigede dele af den ægteskabelige helhed, men manden er som den intellektuelle og aktive part ansvarlig for familiens økonomiske og eksterne forhold, medens kvindens opgaver ligger i familielivet, hvor hendes følelsesmæssige og mere passive væsen kan nå til fuld udfoldelse.

Den danske filosof og teolog, Kierkegaard, forsvarede et tilsvarende synspunkt og afviser kvindens "emancipation": Kvinden og manden er absolut lige i forhold til Gud, men når det drejer sig om relative, endelige forhold, er og bør der være forskelle i deres opgaver og rettigheder.

Satirisk tegning i Punch fra 1867, hvor Mill skubber John Bull til side for at "lade damerne komme til"



Først med John Stuart Mills *Kvindernes undertrykkelse* (1869) giver en mandlig filosof et gennemført liberalistisk argument for kvinders og mænds lige rettigheder til uddannelse og politisk stillingtagen. Og ligesom Mary Woolstonecraft små 80 år tidligere var blevet latterliggjort, blev Stuart Mill hånet af samtiden, når han argumenterede for, at kvinder skulle have fuld råderet over deres formue, ret til politisk indflydelse, uddannelse og adgang til arbejdsmarkedet. Til gengæld fik Mills argumenter stor betydning for eftertiden.

Omkring 1900 var det almindeligt i USA og Europa, at kvinder havde råderet over deres formue og ret til uddannelse, og i løbet af første halvdel af 1900-tallet fik kvinder stemmeret i USA og de fleste nordeuropæiske

lande. I Danmark fik kvinder således stemmeret med grundloven af 1915. Den almindelige holdning var imidlertid stadig, at kvindens plads var i hjemmet, hvor hun skulle tage sig af børn og husholdning inden for rammerne af et ægteskab, hvor manden havde det overordnede økonomiske ansvar. Vi skal helt frem til slutningen af 1960'erne og 1980'erne, førend denne opfattelse for alvor blev udfordret i brede dele af befolkningen og ikke kun i mindre kredse. Hvorfor? Hvorfor er kvinden i årtusinder blevet betragtet som underordnet manden, og hvorfor skal vi helt frem til 1970'erne og 1980'erne førend, at oplysningstidens lighedsideal for alvor søges overført på kvinden?

Svaret skal findes i arbejdssituationen: Både i det tidlige jægersamfund og i det traditionelle landbrug har fysisk styrke været betingelsen for familiens overlevelse, og her har manden typisk haft en biologisk fordel. Derudover har børn fra de var helt små kunnet bidrage til produktionen. I modsætning til vore dage var det derfor en stor økonomisk fordel (ja ligefrem nødvendighed), at familien fik mange børn, hvilket bidrog til at fastholde kvinden i en bestemt kønsrolle. Dvs., kvinden har traditionelt bidraget til landbrugsproduktionen, men hun har af biologiske grunde (fysisk styrke og børneavl) været handicappet i den sociale magtkamp med manden. Først med industrialismens fremkomst i slutningen af 1700-tallet, begyndelsen af 1800-tallet, begynder mandens fysiske overlegenhed at være mindre betydningsfuld, fordi

maskinerne nu kan overtage slæbet. Så længe mændene kan dække efterspørgslen efter arbejdskraft i fabrikkerne og det industrialiserede landbrug, gør det ikke den store forskel, men både under 1. og 2. verdenskrig var der ikke mænd nok, og kvinderne blev derfor inddraget i den industrielle produktion og de administrative arbejdsopgaver i kontorerne, som var industrialismen førte med sig. Kvinderne fik derved ikke alene en ny selvbevidsthed om at kunne udføre arbejdsopgaver fuldt så godt som mændene, de fik også deres egne penge i form af lønninger. Det var nyt både i forhold til det traditionelle landbrug, hvor kvinden nok bidrog i produktionen, men i lighed med børn ikke fik udbetalt nogen penge i form af løn, og i forhold til den hjemmegående husmor, som fik kostpenge af sin udearbejdende mand. Både



Socialdemokratiske valgplakater fra 1950 og 1960.

efter 1. og 2. verdenskrig kunne de tilbagevendende mænd dog udfylde behovet i produktionsapparatet, og den "rigtige kvinde" blev igen identificeret med den hjemmegående husmor, der i 1950'erne både i USA og Europa havde sin glansperiode.

Da børn imidlertid ikke længere var en økonomisk fordel for familien, og da prævention blev udbredt til stadig større dele af befolkningen, ser vi samtidig i 1950'erne en væsentlig reduktion af børnetallet i den enkelte familie. Befriet for det andet biologiske handicap – avl af mange børn – var kvinderne derfor parate til under 1960'ernes økonomiske højkonjunktur at udfylde de huller på arbejdsmarkedet, som der ikke var mænd nok til at bestride. Efter at kvinderne således i stort tal var blevet berigede med et arbejde af samme slags som mandens og en økonomisk frihed i form af egen løn, var vejen banet for, at kravet om fuld kønslig ligestilling i 1970'erne og 1980'erne gik fra at være et ideal hos nogle få intellektuelle til at være et politisk krav med folkelig appel. Endnu omkring 1980 kunne forbundsformanden for Statstjenestemændenes Centralorganisation offentlig udtale, at barselsorlov for mænd var noget sludder, men det var tydeligvis allerede i samtiden en røst fra fortiden. I perioden fra 1980 til i dag er samtlige partier gået fra at være afvisende eller nølende over for kønslig ligestilling til at gå ind for en sådan ligestilling. Det

er – mildt sagt – en kulturrevolution af historiske dimensioner – og meget forskellig fra, hvor der er sket med holdningen til økonomisk ligestilling.

I 1960'erne og 1970'erne var spørgsmålet om *økonomisk ligestilling* i centrum for den politiske diskussion. Overalt i den vestlige verden blev der forsket i økonomisk ulighed og der blev nedsat kommissioner, som havde til formål at komme med forslag til, hvorledes de økonomiske uligheder kunne blive udlignet. I 1980'erne ebbede debatten ud. Ikke fordi, der var opnået større økonomisk ulighed, men fordi vælgerne og den politiske elite ikke længere interesserede sig for emnet. I stedet kom kravet om *lighed mellem kønnene* for alvor på dagsordenen. Og ligesom forskningen tidligere kunne vise, at der stadig er økonomiske uligheder i det danske samfund, er det også let at påvise, at kvinders lønniveau generelt er lavere end mændenes. Det er også en kendsgerning, at de fleste ledende stillinger beklædes af mænd.

Hvor kravet om økonomisk udligning mellem de rige og de fattige i dag er blevet afløst af en stiltiende bred politisk accept af de bestående økonomiske uligheder, forholder det sig anderledes med kravet om lighed mellem kønnene. I modsætning til tidligere er der i dag – som ovenfor nævnt – bred politisk opbakning til, at de to køn skal ligestilles, og at uligheder på



I slutningen af 2011 opfordrede en kampagne kvinderne til at holde fri resten af året, fordi de tjente 18 procent mindre end mænd.

arbejdsmarkedet såvel som i hjemmene bør bekæmpes. I dag er der ingen politikere, der modsætter sig lighed mellem kønnene.

Vandene deler sig, når det kommer til, hvor langt man skal gå, og om hvilke midler der bør tages i brug. Generelt gælder det, at liberalister og socialliberale går ind for retlig ligestilling, men at de modsætter sig, at staten skal fremme en bestemt livsførelse. En liberalist vil fx mene, at det må være op til de *enkelte kvinder* at bestemme, om de vil have en uddannelse med henblik på at arbejde uden for hjemmet, eller om de foretrækker et mere traditionelt liv som hjemmegående med ansvar for børnepasning og det huslige arbejde. I den udstrækning, at der gives tilskud til børnepasning, skal den enkelte kvinde/familie kunne vælge, om de vil have pengene udbetalt, eller om de vil bruge dem til at få børnene passet på en daginstitution. Tilsvarende bør det være op til den enkelte familie at afgøre, om kvinden eller manden skal gå på barselsorlov. Ud fra en sådan liberal grundholdning vil man også vende sig imod, at fx skolen opdrager børn til at betragte en bestemt kønsrolle som bedre end andre. Det er et individuelt anliggende. Omvendt vil socialister (og kommunister) hævde, at forholdet mellem mand og kvinde er et *kollektivt* anliggende,

og staten aktivt skal understøtte, at såvel mand som kvinde får en uddannelse og et arbejde uden for hjemmet. Staten skal fx give tilskud til børnehaver og vuggestuer, men ikke til pasning af børn i hjemmet. Ligeledes skal barselsorloven være ligeligt fordelt på mand og kvinde. Sådanne kønsspørgsmål vil socialisten typisk betragte som kollektive anliggender, der ikke skal overlades til individet at afgøre.

Forskellen på en liberal/socialliberal individualisme over for den socialistiske kollektivistiske tilgang bliver tilspidset, når vi kommer til spørgsmålet om, hvorvidt staten skal blande sig i, hvorledes kvinder og mænd er fordelt på arbejdsmarkedet. Det drejer sig specielt om fordelingen af højere stillinger og tilidsposter, hvor det stadig er sådan, at jo højere man kommer op i hierarkiet, desto større er andelen af mænd. Tilhængere af liberal/socialliberal individualisme vil her være tilbøjelige til at sige, at hvis kvinder har en ret til at søge stillingerne og en mulighed for at uddanne sig til at bestride dem, så må det være op til markeds kræfterne at afgøre, om de får dem – medmindre det kan påvises, at der forekommer en egentlig diskrimination på linje med racediskrimination. Socialister vil derimod være mere tilbøjelige til at kræve en statslig regulering på området, som

griber ind i arbejdsgivernes og ejernes traditionelle ret til at ansætte og afskedige personale og tillidsfolk, fx i bestyrelser. Sagt på en anden måde: Fortalerne for liberal/socialliberal individualisme vil – normalt – identificere "kønslig ligestilling" med *lige muligheder* for begge køn, medens fortalere for socialistisk kollektivism – ofte, men ikke altid – identificerer "kønslig ligestilling" med *resultatlighed* for begge køn.

De mest vidtgående fortalere for resultatlighed går ind for brug af *kvoter*, indtil der er nogenlunde lige mange mænd og kvinder på alle områder og alle niveauer af samfundslivet. Brugen af en sådan *omvendt kønsdiskrimination* kan så igen have forskellige grader:

- ◆ Tilhængerne af *hård kvotering* vil gå ind for, at hvis en mandlig og kvindelig ansøger begge er *kvalificerede*, skal kvinden have stillingen – også selvom den vragede mandlige ansøger var *mere kvalificeret*.

Eventuelt kan dette rekrutteringskrav suppleres med et krav om, at en vis del af de ansatte mænd inden for en bestemt tidsfrist udskiftes med kvinder. Det er fx det system, der er indført i Norge, hvor regeringen har pålagt børsnoterede virksomheder at have mindst 40 procent kvinder i deres bestyrelser. I 2011 har Enhedslisten, SF og Socialdemokratiet erklæret sig enige i denne målsætning. Det er klart, at en sådan hård kvotering vil føre til en hurtigere udligning af forskelle mellem kønnene, men prisen er, at man så også skal acceptere, at en mindre kvalificeret ansøger i et konkret tilfælde kan få en stilling. *Mange tilhængere af anvendelsen af kvoter afviser derfor den hårde kvotering til fordel for den såkaldte "bløde" kvotering:*

- ◆ Tilhængerne af *blød kvotering* kræver, at man ansætter kvinden, hvis kvinden og manden er *lige kvalificerede*.

Denne metode er naturligvis mindre kontroversiel, men den er samtidig mindre effektiv og åbner op for mange fortolkninger af, hvad der egentlig menes med "lige kvalificeret". Den er derfor også forholdsvis nem at omgå – både i den private og den offentlige sektor.

Modstanderne af kvoteringsordningerne var tidligere i klart overtal, men er i dag i defensiven. De argumenterer på forskellige niveauer. Den mest grundlæggende kritik af kvoteringsystemerne gør gældende, at det er en *menneskeret at have lige adgang til stillinger* i samfundet. Det er rigtigt, at kvinder er blevet diskriminerede i *fortiden*, men denne uretfærdighed beret-

tiger ikke til, at man *i dag* diskriminerer mænd. Alle mennesker – kvinder, mænd og alle etniske grupper – har krav på en fair chance, når de søger eller har en stilling. Det er det, der ligger i at have *lige muligheder*. Selv den bløde kvotering strider imod dette grundlæggende princip. Derfor bør den afvises. Det er slet og ret uetisk at forlange resultatlighed, da det tilsidesætter individets mulighed for at opnå et gode ved at gøre en ekstra indsats eller ved slet og ret at være den bedste.

Tilhængerne af kvoter svarer hertil, at den lige adgang kun kan sikres ved, at arbejdsgiverne tvinges til at tage et bestemt antal kvinder. "Lige muligheder" er for bøjelig en målsætning: Kun "resultatlighed" er acceptabel. Og det kræver kvoter.

Et andet argument går på, at hvis en kvinde kvotes ind i en stilling, vil det hele tiden ligge i luften, at den pågældende kun fik stillingen pga. kvotesystemet. Vedkommende vil derfor aldrig kunne opnå den samme status på arbejdspladsen som i de tilfælde, hvor de normale ansættelseskriterier er blevet lagt til grund. Kvotesystemet vil derfor på sigt skade kvinder. Hertil svarer tilhængerne, at når kvinder først er kommet ind i en stilling, vil man ikke interesse sig for hvorledes, at hun fik stillingen, men derimod for den måde, hun udfylder den.

Endelig argumenterer nogen for, at kvotesystemet går galt i byen, fordi det sætter ind på et forkert sted i udvælgelsesfasen. Når der er færre kvinder i gode stillinger, og når kvinderne generelt tjener mindre end mændene, er det ikke fordi arbejdsgiverne generelt "diskriminerer" kvinder. Det er fordi, at kvinderne generelt har en dårligere uddannelse end mændene. Ønsker man lighed mellem kønnene, er det ikke arbejdsmarkedet, men derimod uddannelsessystemet, man skal sætte ind over for. Ser man på fag med længerevarende uddannelser som jurister, læger og præster, har der i de sidste 10-15 været en overvægt af kvindelige studerende, og de er nu ved at udskifte mændene ude i landet. Det samme må formodes at ske, når kvinder i andre fag med kortere uddannelse får denne uddannelse. Tilhængerne af kvoter svarer, at nok er uddannede kvinder blevet ansat på lavere poster, men når der skal besættes ledende stillinger, så er det stadig mænd, der ansætter mænd. Derfor skal der være kvoter – både til stillinger og bestyrelsesposter i virksomhederne (sådan som det allerede findes i Norge).

# Globaliseringen

Indtil videre er de politiske ideer stort set blevet behandlet, ud fra en rent national synsvinkel: Skal vi overhovedet have en stat, eller har anarkisterne ret i, at det statsløse samfund er at foretrække? Når vi har en stat, skal staten så være en minimalstat, som Manchesterliberalismen hævder, eller har socialliberalister og socialisterne ret i, at vi behøver en stærkere stat for at sikre omfordelingen af goderne? Eller bør vi gå linen helt ud og få en autoritær eller totalitær stat, som fascisterne fordrer, og som kommunisterne ganske vist ideologisk fornægter, men i praksis går ind for?

Denne snævre nationale synsvinkel kan dog aldrig udtømme den politiske diskussion. Har man afklaret hvilken slags stat, man ønsker, må man gøre op med sig selv, hvorledes denne stat skal forholde sig til andre stater. Historisk set var både de klassiske liberalister, socialliberalister, socialister og kommunister i udgangspunkter fortalere for et globalt perspektiv på politikken. De klassiske Manchesterliberalister ønskede således "frihandel" mellem staterne, så varerne kunne blive produceret i den stat, der var bedst til det, medens virksomhederne i den hjemlige stat skulle koncentrere sig om det, de var gode til og udfase det, de var mindre gode til. I den anden ende af spekteret afviste de klassiske kommunister, at det gav mening at tale om "kommunisme i et land", da kampen ikke stod mellem stater, men mellem den internationale kapitalistklasse og den internationale arbejderklasse. I praksis har liberalister, socialliberalister, socialister og kommunister dog ofte prioriteret deres egen stats – kortsigtede – nationale interesser: Medens tiden op til 1. verdenskrig var præget af frihandel mellem staterne, oprettede staterne i 30'erne og 40'erne toldmure omkring sig selv for at sikre den nationale produktion – og derved de nationale arbejdspladser. Det "kommunistiske" Sovjet var her helt på linje med det kapitalistiske Vesten, og den internationale orientering under Stalin bestod først og fremmest i at styre kommunistpartierne uden for Sovjet til at føre en politik, der faldt sammen med Sovjets interesser.



De såkaldte BRIK-lande (Brasilien, Rusland, Indien og Kina) forventes af mange at overhale USA som verdens førende økonomiske "motor".

Efter 2. verdenskrig har der i Vesten været bestræbelser på at vende tilbage til frihandelen før 1. verdenskrig. Dannelsen af *De Seks* (Belgien, Frankrig, Holland, Italien, Luxemburg og Tyskland) og senere EF og EU er europæiske eksempler på dette. Men billedet er ikke entydigt: I 1980'erne forsvarede Reagan i USA og Thatcher i Storbritanien begge en liberalistisk national økonomi forbundet med et ønske om international frihandel, men de knyttede dette sammen med en udpræget nationalistisk ideologi. Det betød fx, at Thatcher var modstander af, at EU skulle udbygges, selvom EUs frihandelspolitik passede til hendes liberalistiske idealer. Dette var formentlig en politisk nødvendighed: Liberalismens konkurrencementalitet har en tendens til at undergrave samhørigheden mellem samfundets borgere, og skal samfundet ikke polariseres for meget, må der være et andet samlingspunkt, og her er nationalismen i dag den mest oplagte mulighed i de vestlige lande, hvor religionen ikke længere har det tag i befolkningen, som den tidligere havde.

Ser vi på Danmark, har danske socialister (først og fremmest SF og ca. halvdelen af Socialdemokratiet) i perioden 1970-2000 været skeptiske eller direkte fjendtlige over for globaliseringen i almindelighed og EU i særdeleshed. I starten gik kritikken på EUs og globaliseringens kapitalistiske karakter.



En følge af globaliseringen – selv i Kina er det muligt at få McDonald's burgere.

Efter 2000 har kritikken fået en stadig stigende national vinkel under henvisning til den danske velfærdsstat, der bliver truet, hvis arbejdspladser forsvinder til udlandet samtidig med, at det sociale sikkerhedsnet er skattefinansieret. Man kunne have forventet, at dette ville have ført til fremkomsten af en socialistisk og/eller socialliberal politisk bevægelse, der kombinerede kravet om et socialt sikkerhedsnet med en opbakning omkring EU som det internationale forum, hvor dette sikkerhedsnet i første omgang skulle politisk funderes. Men det er ikke sket i Danmark. Derimod var der i perioden 1970-2000 en tilslutning til EU blandt de sydeuropæiske socialister – netop fordi de så EU som garant for en større social sikkerhed end den, man kendte fra de nationale systemer.

På trods af modstanden fra forskellige fløje, der – af ofte vidt forskellige grunde – har forsvaret en mere national linje, er EU imidlertid blevet udbygget, og efter Murens fald i 1989 og sammenbruddet af "kommunismen" i Østeuropa og Sovjet samt efter Kinas overgang til "statskapitalisme" (se side 17) er den såkaldte "globalisering" af teknologien og økonomien rykket helt ind i centrum af den politiske problematik. Globaliseringen kan illustreres ved nedenstående to verdenskort der viser verden i henholdsvis 1985 og år 2011 (Kilde: *Mandag morgen*). I 1985 var der ca. 1 milliard arbejdere og forbrugere, som deltog i den globale markedsøkonomi. Geografisk var de hovedsageligt koncentreret i Nordamerika, Europa og Japan. Ca. 25 år senere er den globale markedsøkonomi vokset til 4 milliarder arbejdere og forbrugere. Det skyldes flere ting: Først og fremmest Ruslands og Kinas omlægning af produktionen til markedsøkonomi, men også det, at Indien og Sydamerika er begyndt at melde sig på verdensmarkedet.



Et call center i Bangalore i Indien, hvor medarbejderne yder support til kunder i USA og Europa.

1985: 1 milliard arbejdere og forbrugere som aktører på verdensmarkedet.



2011: 4 milliarder arbejdere og forbrugere som aktører på verdensmarkedet.



## Globaliseringens fordele og ulemper

Globaliseringen betyder, at konkurrenceforholdene på verdensplan har ændret sig dramatisk i løbet af de sidste 15-25 år. De nye aktører kan i kraft af lave lønninger tilbyde varer og tjenesteydelser til en brøkdel af den pris, som de koster i Nordamerika, Europa eller Japan. Samtidig er fragtpriserne pr. ton halverede inden for den samme periode, medens minutprisen for telekommunikation er faldet til en femtedel. De nye store markeder betyder, at varerne kan produceres i hidtil uanede mængder, hvilket bringer stykprisen ned, samtidig med, at konkurrencen mellem de mange producenter yderligere presser priserne i bund. Som en konsekvens heraf kan vi som forbrugere glæde os over, at priserne på importerede varer som f.eks. tekstiler, computere og andet digitalt udstyr falder fra år til år. Men samtidig presses vi som lønmodtagere og virksomhedsejere. Det er nemlig ikke kun den traditionelle industriproduktion, der med fordel kan udfases til Sydamerika og Østen, hvilket rammer nordamerikanske og europæiske industriarbejdere.

**Indien er et af de lande, hvor outsourcing har skabt mange job indenfor bl.a. IT-området.**



Også den højtuddannede nordamerikanske og europæiske arbejdskraft bliver presset, når f.eks. indiske ingeniører tilbyder at løse arbejdsopgaver via internettet til en tredjedel af den pris, de vil koste i Europa eller Nordamerika. Alene i perioden 2000-2005 regner man med, at der er blevet overført (eller "outsourcet" som det hedder på globaliseringsdansk) over én million amerikanske arbejdspladser til Indien, og i Danmark regner ca. halvdelen af alle større danske virksomheder med, at de vil flytte opgaver ud af landet inden for de næste fem år. Til illustration kan nævnes, at i 2011 er 600 danske virksomheder repræsenterede i Kina med over 100.000 ansatte, hvoraf halvdelen er kommet til efter 2005. Dvs.:

- ◆ **Globaliseringen betyder, at varerne bliver billigere. Samtidig overføres traditionel produktion fra Europa og Nordamerika til de nye økonomiske kraftcentre.**

Denne udvikling åbner op for, at vi får hele verden som vores arbejdsplads. Mere og mere arbejde bliver digitaliseret, så man f.eks. som ingeniør eller revisor kan udføre sine arbejdsopgaver tusinder af kilometer væk fra firmaet. Endvidere bliver arbejdsrelaterede rejser til og ophold i andre lande mere og mere almin-

delige. Samtidig er Europa og Nordamerika stadig meget attraktive for mennesker i de dele af verden, som stadig står økonomisk stille. Det har i årtier betydet, at der er sket en såvel lovlig som ulovlig indvandring fra Syd- og Mellemamerika til USA. I Europa oplever vi i disse år et stigende pres fra Nordafrika og Mellemøsten, hvor unge mennesker gerne vil til Vesteuropa for at få bedre lønninger og sociale forhold end i hjemlandene. I USA betyder det først og fremmest, at de dårligst lønnede amerikanske arbejdere får hårdere konkurrence om lønnen på hjemmemarkedet. I Vesteuropa, hvor mindstelønnen enten er sikret af fagforeningerne (som i Danmark) eller af staten (som f.eks. i Tyskland og Frankrig), betyder det, at der kommer et øget pres på det sociale velfærdssystem – og derved et større behov for en finansiering af dette velfærdssystem. Globaliseringen indebærer således både en mulighed og en udfordring, idet:

- ◆ **Globaliseringen betyder, at vi har større mulighed for at arbejde i andre verdensdele eller at have kontakt med mennesker på den anden side af Jorden. Samtidig sker der en større indvandring af lavt uddannet arbejdskraft til Europa og Nordamerika, hvilket presser de lavestlønnedes lønninger og de sociale velfærdssystemer.**

Denne mobilitet giver os mulighed for at lære af andre kulturer og livsformer. Jo bedre uddannede vi er, desto større muligheder får vi for at være i kontakt med kolleger fra hele verdenen. En ingeniør fra Lyngby vil derfor ofte have mere tilfælle med en ingeniør fra Californien end med en bilmekaniker fra Hobro. For dele af befolkningen giver globaliseringen et utal af faglige og kulturelle udfordringer. For andre dele af befolkningen opleves globaliseringen stik modsat. Det drejer sig om de dele af befolkningen, hvis kultur er knyttet til erhverv, som er ved at blive afviklet eller udfaset til andre lande. Vi så det tidligere i 1950'erne, 60'erne og 70'erne, hvor landbruget undergik store forandringer, hvilket fjernede grundlaget for den kultur, der var knyttet til familiegården, andelsmejeriet, brugsen, kroen og kontakten til kirken. Vi ser det nu, hvor traditionelle industrierhverv med den dermed forbundne arbejderkultur er ved at forsvinde. Samtidig er mødet med andre kulturers omgangsformer, påklædning, religion og spisevaner ikke nogen udelt fornøjelse, når man ikke selv har valgt dette møde. Dvs.,

- ◆ **Globaliseringen giver os mulighed for at lære af andre kulturer. Men de andre kulturer stiller også spørgsmål ved vores måde at leve på samtidig med, at omlægningen af produktionsformerne undergraver såvel vores som andre kulturers materielle grundlag.**

Fordi produktionen ikke alene er udbredt til langt større områder og langt flere mennesker, men også volumenmæssigt er meget større – er den også langt mere ressourcekrævende og forurenende end tidligere. Skal kinesere og indere til at have f.eks. køleskabe og biler i samme omfang som os, så vil konsekvenserne af udledningen af gasser i atmosfæren mangedobles. Endvidere: Når oliepriserne stiger i disse år, skyldes det kun i ringe grad den sikkerhedsmæssige usikkerhed omkring olieproduktionen i Iran, Irak, Kuwait og Saudiarabien. Det skyldes først og frem-



Under klimatopmødet COP15 i København i 2009 lykkedes det aktivister fra Greenpeace at trænge ind ved Gallamiddagen hos regentparret, hvor over 100 statsledere fra hele verden var samlet til middag.

mest, at efterspørgslen på olie fra Kina og Indien er steget voldsomt i den sidste årrække. Dvs.:

- ◆ **Globaliseringen betyder, at de menneskeskabte miljø- og ressourceproblemer i stigende grad går fra at være nationale til at være internationale problemer.**

Endelig får globaliseringen også den konsekvens, at aktiehandel, finansieringer, investeringer og valuta-handel går på kryds og tværs over de nationale grænser. Det har den fordel, at det er blevet meget nemmere at skaffe risikovillig kapital til projekter, som ellers ikke ville være blevet sat i gang. Derved kommer der flere arbejdspladser og større produktivitet. Men til gengæld betyder det også, at det bliver sværere at føre en selvstændig national økonomisk politik. Hvis f.eks. den franske regering for at få gang i hjulene optager statslån og sætter store offentlige byggerier i gang, medens den tyske regering ikke gør noget, så vil pengene hurtigt flyde fra Frankrig til Tyskland, fordi arbejdskraften og varerne i Tyskland i en sådan situation er relativt billigere end i Frankrig. De to lande må arbejde sammen, hvis det skal nytte noget. Det samme gælder renteniveauet: Sænker ét land renten i forhold til nabolandene for at få gang i hjulene, vil låntagere fra nabolandene skynde sig at optage lån i det pågældende land, uden at det kommer landets arbejdspladser til gode. Tilsvarende vil en lille national

valuta være mere sårbar over for valutaspekulation, hvilket betyder, at landene må arbejde sammen for at beskytte deres valutaer. Men et sådant samarbejde gør det til gengæld sværere for en stat selv at bestemme kursen på sin valuta. Dvs.,

- ◆ **Globaliseringen betyder, at det er nemmere at skaffe risikovillig kapital, men samtidig bliver det sværere at føre en selvstændig økonomisk politik på nationalt niveau.**

## Finanskrisen i 2007

Hvor tæt de forskellige økonomier hænger sammen, bliver tydeligt, når vi ser på den internationale finanskrise, som startede i USA i 2007. Krisen blev udløst, da "boblen" på det amerikanske boligmarked bristede. I perioden 2000-2005 steg priserne på det amerikanske boligmarked. Det skyldtes tre ting:

- ◆ For det første ønskede regeringen at give "almindelige mennesker" mulighed for at købe en bolig. Regeringen havde derfor sænket de lovpligtige krav til den sikkerhed, som en køber af en bolig skulle møde op med.
- ◆ For det andet var renten lav, fordi den amerikanske nationalbank gerne ville stimulere den amerikanske økonomi efter terrorangrebet på World Trade Center i New York den 11. september 2001.
- ◆ For det tredje var der opstået en lang række nye "finansielle produkter" i form af værdipapirer, hvis sikkerhed i fast ejendom var svær (for ikke at sige umulig) at gennemskue selv for trænedede finanseksperter.

Da priserne på boligmarkedet tilsyneladende blev ved med at stige og stige, og da renten var lav, kunne bankerne se en mulighed for at tjene penge ved at låne penge af hinanden og låne disse penge videre til køberne af fast ejendom, som igen regnede med enten at have råd til at betale afdrag på husene eller at sælge dem med fortjeneste. Der opstod derved en kæde af gældsposter mellem bankerne, som i sidste ende pegede hen mod de nye boligejere, der kun ville kunne betale, hvis boligerne blev ved med at stige.

I foråret 2007 begyndte boligpriserne at falde, og i august gik det voldsomt ned ad bakke: Dårliche betalere ophørte med at afdrage på deres boliglån, og

bankerne stod tilbage med en sikkerhed i huse, der ikke kunne sælges til den forventede pris. Det betød, at flere banker var ude af stand til at afdrage på deres lån fra andre banker, der igen manglede kapital til at betale deres lån osv. Resultatet blev, at bankerne ikke turde udlåne penge til hinanden, hvorfor der opstod en akut mangel på risikovillig kapital.

Den amerikanske krise bredte sig hurtigt til resten af verden, fordi de amerikanske banker i den globaliserede økonomi havde lånt i udenlandske banker. Det var derfor hele den internationale finansielle sektor, der stod over for en global nedsmeltning. "Løsningen" – eller "brandslukningen" – bestod i, at de nationale regeringer gik ind og stillede milliardbeløb i sikkerhed for bankerne, så de ikke krakkede over en bred kam. Denne "løsning" forhindrede et sammenbrud i den globale økonomi, men var naturligvis kun midlertidig: De nationale regeringer kan ikke blive ved med at stille sikkerhed for banker med risiko for betalingsstandsning. En regering skal enten selv have en kapital at stille som sikkerhed, eller den skal ud at låne pengene. Hvis alle regeringer vil låne, blive det stadig sværere at finde nogen, der kan og vil låne penge til regeringerne. Kun så længe, der er tillid til, at de nationale regeringer kan betale deres lån tilbage, kan man finde långivere. Men det forudsætter, at bankerne enten igen bliver kreditværdige, eller at der kommer gang i hjulene, så borgerne tjener nogle penge, som staterne kan beskatte. Men hvis bankerne ikke tør låne penge til virksomhederne, så kan virksomhederne heller ikke finansiere deres produktion, og så bliver der arbejdsløshed – og staten får ingen penge ind i form af skat. Selvfølgelig kan en stat begynde at lade nationalbanken trykke en masse penge, men så bliver den pågældende valuta mindre værd, varerne stiger, og vekselkursen falder. Og så mister långiverne helt tilliden til det pågældende land. Så de

nationale regeringer kan hjælpe bankerne én, måske to eller tre gange, men så er det ved at være slut, fordi staterne har ikke mere at gøre godt med.

Den eneste varige løsning består i, at der igen kommer gang i produktionen, og at mennesker – nationalt såvel som globalt – igen tør bruge penge på varer og tjenesteydelser, fordi de tror på, at de nok skal kunne betale til dagen og vejen – og helst lidt til. Det bedste ville være, hvis der kom gang i byggebranchen, for den sætter arbejde i gang, hvilket skaber købekraft, der dels kan beskattes, dels kan omsættes i forbrug i andre brancher. Men byggebranchen ligger globalt set mere eller mindre stille, fordi der under boligboblen er blevet bygget alt for mange boliger, som ikke er til at sælge uden store tab. Så ingen tør sætte noget nyt i gang.

Det er der, at USA og Europa befinder sig omkring 2011. Kina har også haft problemer med deres finanssektor, men de har tilsyneladende haft nemmere ved at klare dem, formentlig fordi den finansielle sektor ikke er så udbygget som i Europa og USA. Danmark

har også haft sin boligboble, og masser af mennesker er "teknisk insolvente", dvs. at de skylder mere i deres bolig, end boligen er værd. Det går så længe, at de bliver boende og kan betale huslejen, men bliver de arbejdsløse, eller skal de sælge i forbindelse med f.eks. en skilsmisse, så får de store problemer. Dertil kommer det specielle problem, at lønningerne i Danmark i perioden frem til 2007 er steget hurtigere end i de andre EU-lande – for slet ikke at tale om i landene uden for Europa. En dansk arbejder koster således ca. 20 % mere end tilsvarende svensk eller tysk arbejder, hvilket naturligvis gør vores varer dyrere og derved sværere at sælge til udlandet. Derudover motiverer det yderligere de større danske virksomheder til at flytte produktionen til andre lande – helst uden for EU.

Der er næppe nationale løsninger på disse problemer: Landene må samarbejde internationalt, men spørgsmålet er: Hvordan? Hvilke overnationale "institutioner" skal vi opbygge, og hvor står nationalstaten i det spil?



Globaliseringen indeholder både fordele og ulemper.

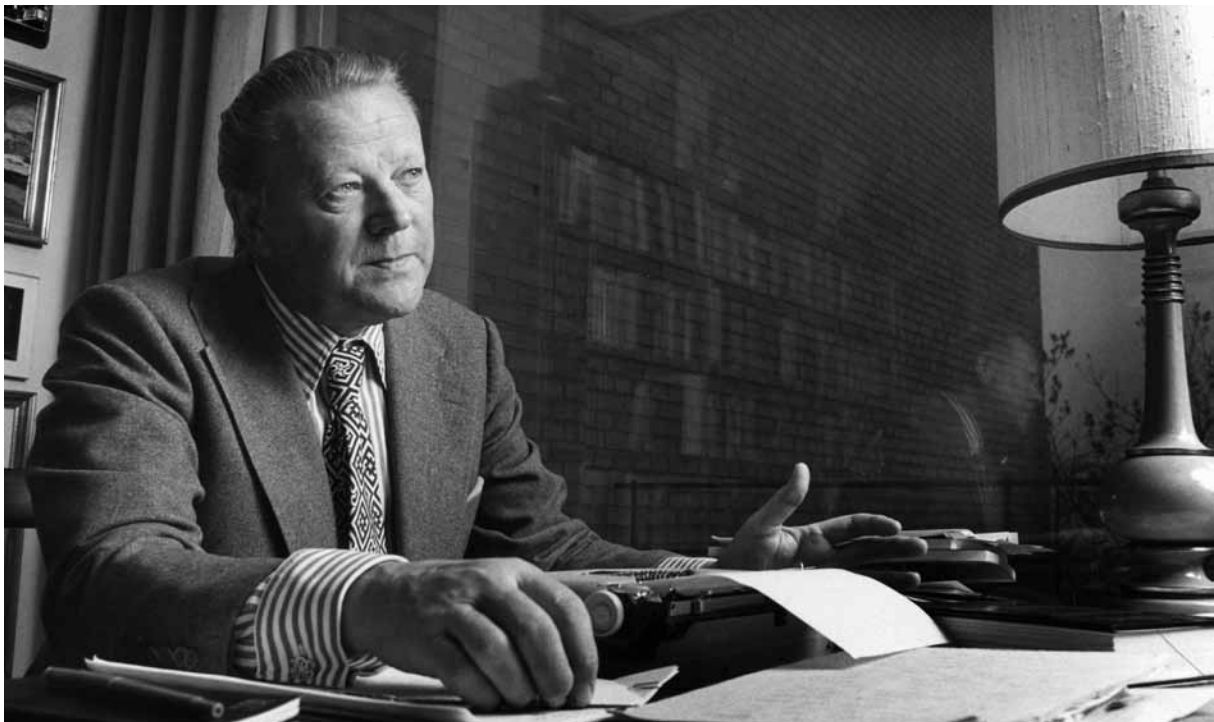
## Nationalisme og konføderalisme

**Globaliseringen har således både fordele og ulemper.** Og disse er ikke jævnt fordelt i befolkningen. Groft sagt er globaliseringen en fordel for dem, der har en høj uddannelse, og som ikke føler sig bundet af traditioner og nationale kulturer. Derimod er globaliseringen både et gode og et onde for resten af befolkningen. Den er et onde, hvis man mister sit arbejde eller føler sin kulturelle identitet truet. Den er et gode, hvis man – erhvervsmæssigt og kulturelt – er i stand til at omstille sig til den nye tids fordringer, da man i så fald vil kunne nyde godt af den stigende velstand, et stort marked normalt fører med sig. Det kan derfor ikke undre, at der er forskellige reaktioner på globaliseringen.

Den klassiske konservative reaktion går ud på at forsøge at afskærme nationen mod globaliseringens udfordringer. Alternativet til et nationalistisk svar på den globale udfordring er en konføderal eller føderalisk løsning. En konføderation er et forbund af i øvrigt

uafhængige nationer, der ved en traktat har forpligtet sig til at indgå i et internationalt samarbejde af speciel handelsmæssig karakter. I et sådant system, er der ingen central regeringsmagt. Specielt tidligere havde commonwealt-samarbejdet mellem Storbritanien og de tidligere kolonier et konføderalt præg, og i dag er EU-systemet et eksempel på et begyndende konføderalt system. Systemet sikrer arbejdskraftens og kapitalens frie bevægelighed hen over landegrænserne mellem de lande, som er med i konføderationen. Deltagerne får derved adgang til et stort marked, hvor de kan afsætte deres varer, men samtidig må de tilpasse sig konkurrenceforholdene på dette marked.

**Jens Otto Kragh førte som socialdemokratisk statsminister Danmark ind i EF ved folkeafstemningen i 1972. Kragh havde været en af kritikerne af, at grundloven i 1955 indførte muligheden for folkeafstemninger om enkeltsager, da han mente, at det skadede demokratiet at rive et emne ud af sin sammenhæng. Han valgte imidlertid alligevel at sende EF-medlemskabet til folkeafstemning, fordi han derved undgik at skulle tage opgøret med de mange EF-modstandere inden for Socialdemokratiet.**



I Danmark repræsenteres den nationalistiske reaktion først og fremmest af Dansk Folkeparti, der ikke alene er modstander af EU, men som også søger at værne om de særlige "danske værdier".

Ser vi på de andre partier, er billedet mere broget. Liberalister og socialister har traditionelt været enige om at afvise nationalismen til fordel for et liberalt, internationalt marked eller et socialistisk internationale. I praksis har det imidlertid været så som så med det internationale engagement.

Ligesom Stauning aldrig tog de socialistiske proklamationer alvorligt, opgav han også hurtigt socialismens internationale perspektiv og førte i 1930'erne en nationalistisk politik, der beskyttede det danske erhvervsliv mod konkurrence (en såkaldt protektionistisk politik). Derved adskilte Stauning sig ikke fra de andre regeringsledere. Medens den internationale samhandel var steget markant i perioden fra ca. 1880 til 1914, reagerede staterne efter den 1. verdenskrigs afslutning og specielt efter det store krak på New Yorks børs i 1929 ved at hæve toldsatterne og beskytte den nationale produktion mod konkurrence udefra. Resultatet var generel stagnation, arbejdsløshed og fattigdom, en krise, som ikke alene var medvirkende årsag til den 2. verdenskrig, men som også gjorde, at det var svært for landene at komme i gang efter krigen. Opsvinget kom først for alvor i gang i slutningen af 1950'erne, begyndelsen af 1960'erne, hvor samhandelen mellem de vestlige lande igen tog fart. I Danmark ser vi, at socialdemokraterne Hans Hedtoft (statsminister 1947-50; 1953-55) og H.C. Hansen (statsminister 1955-60) førte en nationalistisk politik, og det var først med Jens Otto Krag (statsminister 1962-68; 1971-72), at der blev åbnet op for, at Danmark skulle gå med i EF (det senere EU). Det skete i 1972 under stor modstand fra store dele af socialdemokratiet og

hele den øvrige del af venstrefløj, der nok var erklærede "internationalister", men "ikke inden for rammerne af EU". Folkeafstemningen i 1972 blev ført på rent økonomiske argumenter uden nogen politiske og kulturelle visioner, og det har stort set kendetegnet Socialdemokratiets EU-tilhørsforhold lige siden. Den nye formand for Socialdemokratiet, Helle Thorning-Schmidt, adskiller sig her ved at være varm tilhænger af EU. Det er dog for tidligt at sige, om det vil få konsekvenser efter hun i 2011 er blevet Danmarks statsminister.

På den modsatte fløj er Konservativ Ungdom f.eks. EU-skeptisk, medens de Konservative er EU-tilhængere. Venstre er i kraft af sin liberalistiske grundholdning meget mere positiv over for et frihandelssamarbejde med konføderalt tilsnit. Men bortset fra en kort overgang under Uffe Ellemann-Jensen (formand for Venstre 1984-98) har Venstre også hovedsagelig henvist til de økonomiske fordele ved EF og senere EU. I de senere år er Venstre igen slået ind på at nedtone EU-samarbejdets politiske dimensioner for i stedet at understrege "nationalstaternes Europa". Det samme gælder stort set alle de andre partier. De fire gamle partier – Socialdemokratiet, De Radikale, Venstre og De Konservative – er enige om at støtte EU-samarbejdet, men det er ikke noget, der er på den politiske dagsorden imellem folkeafstemningerne om nye EU-forfatninger. Og det er slet ikke er tema, der betyder noget i valgkampen op til Folketingsvalgene. Vi har derved det paradoks, at flertallet blandt den politiske elite går ind for EU og sørger for, at Danmark er et af de lande, som mest konsekvent overholder EU-reglerne og indfører nye direktiver i vores lovgivning, samtidig med, at de selv samme politikere tager til efterretning, at ca. halvdelen af de danske vælgere stemmer for nationalistiske løsninger eller i hvert fald ønsker et mere uformelt internationalt samkvem.

**Definition: En konføderation er et forbund af i øvrigt uafhængige stater.**

## Konføderalisme og føderalisme

Et konføderalt system har den fordel frem for et løsere internationalt samarbejde, at markedet er langt mere stabilt end i et system, der bygger på løbende aftaler landene imellem (såkaldte "bilaterale aftaler"). Men da der stadig er tale om et samarbejde mellem selvstændige stater, er der ikke nogen centralmagt, som kan tvinge et land til at overholde reglene, hvis landet bryder med aftalerne. Det er et mindre problem, hvis det er et lille eller mellemstort land, der går enegang, men det giver store problemer, hvis store lande bryder aftalerne. I de senere år har både Frankrig og Tyskland afvejet fra de aftaler om underskud på statsbudgettet, som blev aftalt ved indførslen af euroen, men systemet har ikke haft nogen centralmagt, der kunne "banke landene på plads". Havde et lille land optrådt på denne måde, ville alene truslen om at blive udelukket fra fællesskabet måske være nok til at få det til at føje sig. Grækenland og Portugal, der i 2011 er på vej imod en statsbankerot, illustrerer, at også små lande i lang tid kan sidde konføderations krav overhørigt. Men den helt store risiko ved en konføderation er, at de store kører friløb, hvilket specielt gør det vanskeligt at have en fælles mønt som euroen inden for et konføderalt samarbejde.

Det kan få tilhængere af et internationalt samarbejde til at forsvare oprettelsen af en egentligt *føderal* union. Føderationen ligner konføderationen ved, at der i begge tilfælde er tale om et forbund mellem i øvrigt uafhængige stater, men føderationen adskiller sig fra konføderationen ved, at der indføres nogle overstatslige institutioner, som overtager en lang række af de funktioner, der traditionelt har været knyttet til nationalstaterne, f.eks.:

- ◆ Fælles nationalbank
- ◆ Fælles udenrigspolitik
- ◆ Fælles forsvar

Ved at oprette en centralmagt, opnår føderationen den stabilitet, som konføderationen mangler. Der kan nu sikres en overordnet økonomisk politik, som styrker

den fælles valuta – om nødvendigt med militær magt. Det gør det muligt for føderationen at beskytte sig imod økonomisk pres udefra, ligesom det gør, at føderationen taler med langt større vægt i internationale fora, end små og mellemstore nationalster formår. Til gengæld opstår risikoen for, at centralmagten tiltager sig stadig større magt og udhuler delstaternes frie råderum.

Diskussionen for og imod centralisering af magten kan illustreres ved føderationen USA, der er en forkortelse for United States of America, dvs. Amerikas forenede stater. USA har en direkte valgt præsident, der både er statschef, førsteminister og øverstkommanderende over de væbnede styrker. Derudover er der Kongressen, som har den lovgivende myndighed. Kongressen består af senatet med to medlemmer fra hver delstat og med en valgperiode på 6 år, samt Repræsentanternes Hus, hvis medlemmer vælges for to år, idet de enkelte delstater er repræsenterede i forhold til deres folketal. De toneangivende partier i USA er alle tilhængere af forskellige varianter af liberalisme eller socialliberalisme (eventuelt tilsat forskellige former for konservatisme i religiøse og seksuelle spørgsmål), men de deler sig på spørgsmålet om hvor megen magt, der skal overdrages til den centrale regering. Den amerikanske borgerkrig, 1861-65, var en kamp mellem republikanerne, der med Lincoln som præsident holdt fast ved den føderale republik, og Sydstaterne, der gik ind for en konføderal tolkning af samarbejdet mellem delstaterne. Republikanerne var således i 1800-tallet føderalister, medens demokraterne hældede i retning af en konføderal model. I løbet af 1930'erne ændrede dette sig imidlertid, idet demokraterne med Roosevelt som præsident begyndte at bruge den centrale regeringsmagt til at føre en fælles økonomisk politik (New Deal) for hele USA. Her ved slog demokraterne ind på en føderalistisk kurs, medens republikanerne siden da har stået for at give delstaterne så stor selvstændighed som muligt.

**En føderation er et forbund af stater, hvor en række statslige opgaver som f.eks. valuta, udenrigspolitik og militær er overdraget til en selvstændig central magt.**



Capitol, USA's kongres og senatsbygning  
samt Berlaymont, EU's Hovedkvarter i Bruxelles.

Går vi til Europa, er Frankrig og Tyskland to eksempler på, hvorledes man på mere socialliberalt grundlag kan opbygge to meget forskellige føderale systemer. Endnu i tiden op til den franske revolution i 1789 bestod Frankrig af en række områder med relativt selvstyre. Den franske revolution og senere Napoleons overtagelse af magten betød imidlertid, at magten blev centraliseret i Paris. Indtil da havde det f.eks. været almindeligt, at man i retssalene i provinsen talte et lokalt sprog, men efter revolutionen blev dette forbudt og fransk blev indført som eneste officielle sprog. Når franske politikere forestiller sig en europæisk føderation, er det derfor typisk en stærkt centraliseret union efter fransk forbillede, de har i tankerne. Dvs., en føderation, hvor medlemmerne fuldstændig er blevet underlagt centralmagts politik.

I modsætning til Frankrig er Forbundsrepublikken Tyskland en decentralt opbygget føderation af forbundslande. Som alle føderationer har de tyske delstater en central nationalbank, en fælles udenrigspolitik og et fælles forsvar, men følgende områder er i vidt omfang lagt ud til de enkelte delstater;

- ◆ Socialsystemet
- ◆ Sundhedssystemet
- ◆ Undervisningssystemet
- ◆ Kulturpolitikken

Det er denne decentraliserede model for et føderalt Europa, som tyske føderalister typisk forestiller sig.

Efter at Frankrig og Holland har sagt nej til en ændret traktat for EU, er diskussionen om en udbygning af EU i mere føderal retning skrinlagt. Frankrig og Holland har traditionelt været to af de mest trofaste fortalere for et europæisk samarbejde, og når deres befolkninger massivt nedstemmer de politiske eliter, er det let at forestille sig, hvilken skæbne traktaten ville have fået i EU-skeptiske stater som Danmark eller Storbritanien. De politiske eliter har måttet bøje sig for vælgerne dom, men der er ingen tvivl om, at de politiske eliter stadig mener, at det er urealistisk at tro, at en national strategi vil kunne svare på den globale udfordring. Selv de store nationer i f.eks. Europa er for små til at hamle op med føderationer som Indien, Kina og USA. Samtidig er de politiske eliter handlingslammede, og sandheden er formentlig, at der i dag ikke er nogen, der aner, hvor EU bevæger sig hen. EU's fortsatte beståen er i øjeblikket et anliggende for embedsmændene – bureaukratiet – medens de politiske eliter slikker sårene.

## Nationalstater, konføderationer, føderationer og globalisering

**Forsvaret for nationalstaten** er et forsøg på at have kontrol over en nationens interne anliggender. Konføderationer og føderationer er udtryk for et tilsvarende forsøg på at opnå kontrol over en regions interne anliggender. I alle tilfælde er der tale om, at man søger at beskytte sig mod uønskede påvirkninger udefra. Det kan være meget billige varer, der på et helt frit marked ville smadre hele brancher inden for nationen eller regionen. En national, konføderal eller føderal politik kan her søge at regulere markedet, indtil den "hjemlige" produktion er lagt om. Tilsvarende kan nationen, konføderationen eller føderationen - hvis den er stor og kraftfuld nok - forhindre angreb på den "hjemlige" valuta. Derudover kan den forhandle sig til gunstige handelsordninger med andre nationer, konføderationer og føderationer. Og endelig kan den selvfølgelig udgøre et militært bolværk imod fremmed invasion.

At man er tilhænger af et internationalt samarbejde på regionalt niveau i form af et konføderalt eller føderalt system, betyder ikke i sig selv, at man er internationalistisk indstillet. Medens USA i 1800-tallet udviklede sig i føderal retning, førte USA en isolationistisk politik udadtil i forhold til Europa. Man byggede videre på den såkaldte Monroe-doktrin fra 1823, ifølge hvilken de europæiske magter ikke skulle blande sig i amerikansk politik. Til gengæld ville USA afholde sig fra at blande sig i europæiske anliggender. Inddragelsen af USA i første og siden hen anden verdenskrig mødte således stor modstand i brede kredse i USA. Først med Truman-doktrinen fra 1947 blev den isolationistiske kurs endegyldigt opgivet med erklæringen om, at USA havde ret og pligt til at gribe ind i Europa og andre dele af verden for at dæmme op for den kommunistiske trussel. Efter Murens fald i 1989 er isolationismen igen blevet en stærk bevægelse i USA. "Kampen mod terroren" har for en tid samlet USA om et internationalt engagement, men med mindre invasionen i Irak får en fredelig afslutning, må man forvente, at de isolationistiske kræfter igen får overtaget.

Tilsvarende er der ikke noget, der sikrer, at EU skulle være specielt optaget af at afhjælpe internationale problemer. Alene den omstændighed, at mere end 75 % af al udenrigshandel i EU foregår mellem EU-landene indbyrdes, siger noget om, at EU har en mulighed for - i hvert fald for en tid - at isolere sig som europæisk region. De internationalistiske kritikere på venstrefløjen kritiserer derfor EU for at forsøge at opbygge et "fort Europa", der kan holde folk fra den tredje verden ude - og navnlig nede. EU's landbrugs politik, der er baseret på store tilskud til landbruget, betyder ikke alene, at producenter i den tredje verden ikke kan konkurrere på det europæiske marked - det betyder også, at vores billige overskudsproduktion undergraver deres hjemmemarkeder. EU's landbrugs politik blev lagt fast helt tilbage i 1940'erne og 50'erne med henblik på - uanset omkostningerne - at sikre landbrugsvarer til befolkningen, så sulten ikke drev arbejderne i armene på kommunisterne. I dag betyder den, at EU er med til at undergrave den sociale stabilitet i den verden.

På samme måde har føderationer som USA og det tidligere Sovjet holdt randstaterne nede og mere eller mindre dikteret disse en bestemt økonomisk orden (eller u-orden). Et lignende mønster kan forventes at tegne sig, når Indien og Kina i løbet af de næste 10-15 år for alvor bliver dominerende føderale unioner.

Er man internationalistisk orienteret, kan man gå to veje for at forsøge at dæmme op for denne "nationale" eller "regionale" egoisme: Man kan enten arbejde for en opløsning af de konføderale og føderale systemer, hvilket vil betyde et stigende anarki på den internationale scene. Eller man kan arbejde for, at de konføderale og føderale systemer påtager sig et internationalt ansvar. Men det betyder, at vi er tilbage ved begyndelsen af dette hæfte: Sikres frihed og lighed bedst inden for rammerne af en eller flere centralmagter - eller er et mere løst, anarkistisk system at foretrække?



bl.a. EU-kommissionen og menneskerettighedsorganisationer for at overlade administrationen af lejrene med asylansøgere til lande, som ikke er kendte for at overholde de retsprincipper, som EU ellers bekender sig til. I stedet blev det foreslået, at man oprettede fælleseuropæiske lejre inden for EU's grænser.

Ingen af disse forslag blev til noget. I stedet har EU indledt et samarbejde med lande som Marokko, Alger, Tunis og navnlig Libyen om oprettelse af lejre i disse lande, uden at det er muligt at søge om asyl i EU fra disse lejre. Nedenstående kort giver dels en oversigt over, hvor der er lejre i Europa, dels hvor de er uden for Europa. Lejrenes indbyggere kommer fra forskellige steder: Nogle er indfanget på deres vej gennem Nordafrika mod Middelhavet, andre er blevet opsamlet på havet nær EU og sendt til de Nordafrikanske lejre for at undgå, at de igen skulle forsøge at komme ind i Europa. Ingen af de pågældende har fået mulighed for at få deres sag prøvet – endsige mulighed for at anke en given afgørelse. Deres retssikkerhed er stort set ikke eksisterende. EU gennemfører ingen systematisk kontrol med forholdene i lejrene, men betaler blot de pågældende lande for oprettel-

sen og driften af dem – enten direkte eller indirekte gennem bistandshjælp, hvis udbetaling er afhængig af, at landene samarbejder med EU om at holde de pågældende mennesker væk fra EU's grænser.

At denne løsningsmodel ikke er uden problemer, er nemt at indse. Specielt lejrene i Libyen er interessante. Flere af dem ligger dybt inde i Libyen på steder, hvor ingen europæere har adgang. Vi ved derfor ikke meget om, hvad der er den daglige praksis, men fra dem, der er sluppet væk fra lejrene, findes beretninger om transporter i lukkede lastbiler gennem ørkenen uden vand og drikke og uden adgang til at urinere og forrette sin nødtørft. Brutalitet fra vagternes side hører til dagligdagen. Dertil kommer overførsler af kvinder og børn til bordeller, hvor de tvinges til at arbejde. Som man kunne forvente, har borgerkrigen i Libyen i 2011 fået en særlig betydning for de libyske lejre: I borgerkrigens første dage stillede Gaddafi lejrenes beboere over for et valg: At blive skudt eller at lade sig hverve til Gaddafis hær og indsats i frontlinjen mod de libyske oprørere. Givet denne rolle er disse mennesker nu blevet pariaer tre steder: I EU (som holder dem ude), hos Gaddafi, der bruger dem i fronten som en men-



Afviste irakiske asylansøgere tvangshjemsendes til Irak (2007), blandt andet til byen Erbil. Flygtningelejr for internt fordrevne iranske flygtninge, der oprindeligt flygtede fra Iran til det sydlige Irak i 1980'erne. Mange af flygtningene har boet i lejre i næsten 30 år.



Efter at have udgjort en terrortrussel opnåede Gaddafi i det første 10-år af det 21. århundrede status som garant for olie til Europa og stop for flygtninge fra Nordafrika. Dette skaffede ham adgang til nogle af de mest magtfulde af Europas ledere. Her ses Gaddafi fx sammen med daværende premierminister Tony Blair i 2007 – nogle år før "det arabiske forår", der førte til hans fald i efteråret 2011.

neskelig ressource i borgerkrigen, og hos oprørerne, der ser dem som "fjenden".

Eksemplet med Libyen er naturligvis ekstremt, men det illustrerer den udfordring, EU står overfor: Der er en lang række mennesker, som ønsker at få adgang til EU af den ene eller anden grund (de kan være flygtninge, på jagt efter et arbejde og måske en uddannelse eller slet og ret et socialt sikkerhedsnet). De enkelte EU-lande kan ikke håndtere udfordringen. Hvorledes skal EU gøre det? Skal EU betragte sig som medansvarlig for, at disse mennesker har forladt deres hjem og familie og er draget mod nord mod EU, eller skal de betragtes som en trussel mod EU, der i lighed med militære trusler skal holdes fra døren – med de omkostninger det nu må have for "fjenden"?

I øjeblikket har EU i praksis valgt det sidste svar. I konsekvens heraf har EU bl.a. i 2004 oprettet Frontex, der udover at indsamle information om flygtninge- og emigrationsstrømme i Nord-Afrika også udfører paramilitære operationer i samarbejde med de nordafrikanske lande med henblik på at standse og/eller fange de ubudne gæster. Denne politik er i hastig udvikling. Det er klart udtryk for en de facto politisk stillingtagen, men er den i overensstemmelse med de principper om frihed, lighed og velfærd, som – alle forskelle til trods – kendetegner hovedparten af de politiske ideer, vi har gennemgået i det forrige? Og hvis ja, er det så fordi, at disse ideer kun gælder inden for et lands (eller en regions grænser), medens mennesker uden for disse grænser blot er "de andre" – eller ligefrem "fjenden"?



# Efterskrift

Dette hæfte om politiske ideer forsøger at være neutralt og præsentere de konkurrerende ideer og de bagvedliggende argumenter på en sådan måde, at tilhængerne af de forskellige positioner vil kunne genkende sig selv i fremstillingen. På denne måde er hæftet politisk neutralt. På en anden måde tager det imidlertid stilling: Det forudsætter, at det giver mening at diskutere politiske ideer. Det forudsætter, at der findes forskellige grundholdninger i det politiske system, og at det giver mening for borgerne at kende og forholde sig til disse holdninger. Det er ikke nogen selvfølge.

Siden 1980'erne har interessen for politiske ideer været støt nedadgående. Det kan skyldes, at der efterhånden har udviklet sig en enighed (konsensus) blandt partierne om i praksis at samles omkring en socialliberal velfærdsstat uden de store klassemod-sætninger mellem bønder og landarbejdere eller arbejdere og arbejdsgivere, som har været det økonomiske grundlag for de gamle partier. Det er nok en del af forklaringen, men næppe tilstrækkelig. For lige så snart der er økonomisk lavvande – som i 1980erne ("fattigfirserne") eller efter finanskrisen i 2007 – viser de gamle forskelle mellem de politiske holdninger sig igen: Skal staten gribe ind i økonomien og regulere sig ud af krisen (som socialister og socialliberale vil mene), eller skal markedskræfterne klare krisen ved, at nogle banker og virksomheder krakker samtidig med, at lønningerne falder til et niveau, hvor der igen er efterspørgsel efter arbejdskraft (som liberalisterne mener)? Og lige så snart vi bevæger os lidt ud over de nationale grænser og skal til at tage stilling til den globale udfordring, så dukker de gamle skillelinjer op igen. Skal vi have frihandel (som liberalister og socialliberale ønsker det), eller skal det internationale samarbejde udelukkende foregå mellem velfærdsstater (som socialister lægger op til)? Så fraværet af en engageret politisk offentlig debat er ikke et resultat af, at der ikke længere er en politisk uenighed.

Den politiske uenighed kommer da også hele tiden frem, men ikke som en diskussionen af sammenhængende politiske ismer. Derimod har enkelt-sager mediernes og befolkningens bevågenhed. Parallelt hermed bliver politik knyttet til bestemte politikere, hvilket igen fører til en stor interesse for deres privatliv: Hvem sover med hvem, hvem har uorden i sin privatøkonomi, hvem har tjent lidt mere end de andre osv., osv., alt sammen ganske spændende, men stort set uden betydning for Danmarks og Europas overordnede økonomiske og politiske udfordringer.

Det betyder i praksis, at det komplekse stof tages mere og mere ud af det politiske liv og bliver et emne for politiserende embedsmænd bag den demokratiske facade. Disse embedsmænd kan være fagligt højt kvalificerede og have den bedste vilje af verden, men de er ikke demokratisk valgte, og vælgerne bliver mindre og mindre trænet af medierne til at forholde sig til, hvad der egentlig ligger til grund for forskellige politiske tiltag. Det er demokratisk dybt problematisk. Skal der være en modvægt, må den bestå i en tilbagevending til en beskæftigelse med politik, der baserer sig på erfaring, eftertanke, læsning og samtale – kort sagt: fordybelse med forbrug af den tid, fordybelsen kræver. Dette hæfte om politiske ideer er et forsøg på at yde et – meget beskedent – bidrag til denne proces.

# Litteratur

Dette undervisningshæfte er en bearbejdet udgave af første afsnit i en bredere anlagt historisk fremstilling af den politiske tænkning i dens samspil med økonomiske teorier:

*Poul Lübcke,*

**Politiske ideer**

En grundbog om liberalisme og socialisme, København 2005.

Bogen kan bestilles gennem [platonopolisdk@yahoo.com](mailto:platonopolisdk@yahoo.com)

Af andre indføringer kan nævnes:

*Carsten Bengt-Pedersen,*

**Konservatismens rødder**

Nogle træk af den konservative tænkning, København 1987.

*Stefan Bjørklund,*

**Politiske ideer,**

København 1971.

*Hans Fink,*

**Samfundsfilosofi,**

Århus 1988.

*N.J. Foss og P. Kurrild-Klitgaard (red.),*

**Etik. Marked og stat**

Liberalismen fra Locke til Nozick, København 1992.

*Bertel Haarder m.fl.,*

**Nyliberalismen og dens rødder,**

København 1982.

*Nils Holtug, Klemens Kappel  
og Kasper Lippert-Rasmussen,*

**Det retfærdige samfund**

Om lighed som ideal i etik og politik, København 1997.

*Jørgen Husted og Poul Lübcke,*

**Politikens filosofihåndbog,**

København 2001.

*K.K. Klausen og T.H. Nielsen (red.),*  
**Stat og marked - Fra Leviathan og usynlig hånd  
til forhandlingsøkonomi,**  
København 1989.

*S.-E. Liedman,*  
**Från Platon til kriget mot terrorismen,**  
Stockholm 2005.

*Poul Lübcke,*  
**Politikens filosofleksikon,**  
København 2005.

*S.E. Nordenbo,*  
**Moral og samfund,**  
København 1979.

*Al Roos,*  
**Hvorfor demokrati?,**  
København 1946.

*Henry J. Schmandt,*  
**De politiska idéernas historia,**  
Stockholm 1965.

*Gunnar Skirbekk,*  
**Politisk filosofi,**  
Bergen 1972.

*Jytte Strøm,*  
**Menneske, værdi og samfund,**  
København 1975.

*Svend Erik Stybe (red.),*  
**Politiske ideologier,**  
København 1972.

*Herbert Tingsten,*  
**De konservative ideerna,**  
Stockholm 1939.

*Herbert Tingsten,*  
**Nazismens og fascismens ideer,**  
København 1967.





# Politiske ideer

Politiske ideer handler om det vi alle sammen er omgivet af i vores hverdag, nemlig politiske beslutninger. Hvad er baggrunden for beslutningerne? Hvilke grundlæggende ideer er bærende, når de politiske partier mener det, de gør? Hæftet har til formål at give læseren en række redskaber til at forstå de politiske grundværdier, der ligger bag dagligdagens politiske budskaber.

Hæftet beskriver en række -ismer som socialliberalismen, socialismen, kommunismen og facismen og placerer dem i en interessant model mellem anarki og totalitær stat. Som hæftet skrider frem, bliver også de aktuelle politiske partiers ideer indplaceret i modellen mellem henholdsvis anarki og totalitær stat.

De politiske partier gennemgås i korte historiske tilbageblik og partiernes aktuelle politik i det 20. århundrede behandles. Det er hensigten med hæftet, at læseren skal få mulighed for at forstå de politiske ideer "indefra".

Konservatisme, reformisme og revolutionær politik diskuteres og problematiseres. Hæftet beskriver, hvordan det at være konservativ ikke nødvendigvis er ensbetydende med konservatisme. Fx findes der konservative kommunister, men det betyder jo netop ikke, at de vedkender sig konservatismen.

Hæftet Politiske ideer tager fortrinsvis udgangspunkt i nationale synsvinkler om lighedsideal og statens betydning og omfang. I sidste afsnit af hæftet gennemgås globaliseringens betydning for, hvordan staterne samarbejder og hvilke nye udfordringer, det vil medføre i fremtiden.

Politiske ideer er skrevet til undervisningsbrug i Fagbevægelsens Interne Uddannelse (FIU), men kan også anvendes i ungdomsuddannelserne, voksenundervisningen og folkeoplysningen. Kort sagt kan hæftet læses af alle, der interesserer sig for den politiske debat.